

* קצורי * באורי * לקוטי * האלשיך הק' יום הכיפורים

וַיֹּאמֶר יְקֹנֶק אֶל מֹשֶׁה דִּבֶּר אֶל
אַהֲרֹן אַחִידְךָ וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל
הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרְכַּת אֶל פְּנֵי
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת
כִּי בָעֵנָן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת: בְּזֹאת
יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפָר בֶּן בָּקָר
לְחַטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה:

מאמר:

גודל מודריגת השגת גלוי השכינה שכל
כהן גדול משיג ביום הכיפורים, כאו"א
לפי מודריגתו, אשר רק בואת יזכה ויכנס
ויבא אל הקודש הקדשים

שמה תאמר, אם כן איפה, מכל שכן,
שביום הכיפורים אין ליכנס, כי אז על
קדושת היום תגדל השראת שכינה,
ואיככה יוכל לבא שמה?

על כן אמר, בואת יבא אהרן (אל
הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה)

ולבא אל הענין נעתיק לשון ויקרא
רבה. וז"ל:

בשנה שמת בה שמעון הצדיק, אמר
להם בשנה זו הוא מת. אמרו לו: מנין
אתה יודע? אמר להם: בכל שנה ושנה
היה וקן אחד לבוש לבנים ומעוטף לבנים
נכנס עמי ויצא עמי, שנה זו, נכנס עמי,
ולא יצא עמי. אמר רבי אבהו, ומי יאמר
שאדם היה? והלא הקדוש ברוך הוא
בכבודו ובעצמו היה נכנס עמו ויוצא עמו.
אמר רבי אבהו, וכהן גדול לא אדם היה?
אלא, כההוא דאמר רבי פנחס: שבשעה
שהיה רוח הקודש שורה עליו, היו פניו
בוערות כלפידים, הדא הוא דכתיב כי
שפתי כהן וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא,
ע"כ. הנה יראה כי שמעון הצדיק, היה
הקדוש ברוך הוא בכבודו נכנס ויוצא,

עמו. ואין ספק כי לא גרע אהרן הכהן
משמעון הצדיק:

ובזה יאמר בואת יבא אהרן וכו'. לומר
אל יקשה בעיניך:

איך ביום הכיפורים ששכינה שורה
בקדש יותר משאר ימים יוכל אהרן לבא
אל הקדש פנימה?

כי הלא דע איפה כי אינו דומה איכותו
ביום הכיפורים לשאר ימים. כי הלא בואת
המראה, שאמרת, כי בענן אראה, בה,
יבא אהרן אל הקדש, שהוא ביום
הכיפורים, שהשכינה נכנסת עמו, שהוא
כענין שמעון הצדיק שהיה ה' נכנס עמו,
אז מוכן הוא אהרן למקום ההוא, כי הלא
(אהרן) גם הוא (במראה השכינה) בה
נכנס.

ולזהו כי הכתוב גם על (כל) כהן גדול
ידבר, אמר בואת. והוא כי (אע"פ אשר
רק) שמעון הצדיק היו עיניו רואות, (ו)אך
שאר כהנים שבדורות לא זכו לכך, אך
(אעפ"כ) הנה מה שלא זכו, הוא, לראות
(בלי התלבשות) את הדמות, אך
(אעפ"כ) בדרך נסתר והתלבשות היה
שורה רוח הקדש בכל כהן (גדול) בהכנסו
(ועל כהנים הגדולים הללו שלא זכו
כאהרן הכהן ושמעון הצדיק יתפרש
הפסוק כי בענן כו' באופן אחרת, והוא
על זה האופן: 'כי בענן התלבשות' היה
שכינה עמו. והוא ענין סוף דברי רבי
אבהו על כל כהן גדול (וכהן גדול לא
אדם היה? אלא וכו' שבשעה שהיה רוח
הקדש שורה עליו, היו פניו בוערות
כלפידים וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא).
ובזה יצדק הכתוב בעצם באומרו בואת,
כלומר במראה זו הנזכר שהיא מראה
'בענן' שהיא מלובשת, יבא (כל כהן גדול
שנקרא פה ע"ש) אהרן, אל הקדש, כי (כל
אחד ואחד מכהנים הגדולים) לא תבצר
ממנו מדרגה שהיא בקדש. ולכן לא
תעצרנו קדושת המקום מלבא, כי כמוהו
כמבית לפרוכת (קדושת הכהן הגדול
הוא כמו קדושת קודש הקדשים). ומתי
יבא? בואת, ביום שיבא בפר בן בקר וכו',
שהוא ביום הכיפורים. כמפורש בפרשה.

וַיֹּאמֶר יְקֹנֶק אֶל מֹשֶׁה דִּבֶּר אֶל
אַהֲרֹן אַחִידְךָ וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל
הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרְכַּת אֶל פְּנֵי
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת
כִּי בָעֵנָן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת: בְּזֹאת
יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפָר בֶּן בָּקָר
לְחַטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה: בְּתַנְתַּת בֶּד קֹדֶשׁ
יִלְבָּשׁ וּמִכְנָסֵי בֶד יַחֲיוּ עַל בִּשְׂרוֹ
וּבְאַבְנֵי בֶד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בֶּד
יִצְנֵף בְּגָדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֲצֵן בַּמַּיִם
אֶת בִּשְׂרוֹ וְלִבְשָׁם:

מאמר:

זכות וכפרת יום הכיפורים הוא על ידי
זכות אדם הראשון והשבעה רועים

והנה רבותינו ז"ל למה שנראה שהפר,
ואיל הם דברים נותנין כח לכהן גדול
לבא אל הקדש, אמרו:

כי פר הוא זכות אברהם כמה דאת
אמר ואל הבקר רץ אברהם, ואיל לעולה
הוא זכר זכות אילו של יצחק וכו'.

ועל פי הדרך הלז יתכן דרך אחרת
ברמז הפר והאיל ויתר הדברים הסמוכים
להם. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל מסכת
עבודה זרה:

תנו רבנן, יום שנברא בו אדם הראשון,
כיון ששקעה חמה, אמר: 'אוי לי,
שבשביל שסרחתי, עולם חשוך בעדי,
ויחזור העולם לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה
שנקנסה עלי מן השמים', היה יושב
ובוכה כל הלילה, וחזה בוכה כנגדו. כיון
שעלה עמוד השחר, אמר: 'מנהג של
עולם הוא'. עמד והקריב שור שקרניו
קודמין לפרסותיו, שנאמר, ותיטב לה'
משור פר מקרין מפרים. ואמר רב יהודה
אמר שמואל, שור שהקריב אדם
הראשון, קרן אחת היה לו במצחו,
שנאמר, ותיטב לה' משור פר מקרין
מפרים. מקרין, תרתי משמע? אמר רב
נחמן בר יצחק, מקרין כתיב. ע"כ:

ומבלי נשית לב אל כל פרטי המאמר
כי אם לקצת פרטיו, הלא הוא:

(א) למה כשהאיר היום נתן אל לבו להקריב פר שיהיו קרניו קודמין לפרסותיו?

(ב) איך מתייחס אל הארת היום?

(ג) וגם מה יתן ומה יוסיף קדימת הקרנים לפרסות?

(ד) ועוד אומרו, ואמר רב יהודה וכו' קרן אחת היה לו במצחו. מה מעלה או מוריד היות לו קרן אחת או שתיים?

(ה) ושיהיה במצחו?

(ו) וגם, אם בא רב יהודה לחלוק עם הקודם? אם אין?

והנה לבא אל ענין, נזכירה מאמרנו על פסוק: ויהי ערב ויהי בקר:

(ז) לתת טעם למה עשה הא-להים יקדים חשך לאור בסדר הזמנים, שהוצרך לשית חשך שלפני ההויה ללילה, למען יהיה הערב קודם אל הבקר, כמו דאמר ויקרא א-להים לאור יום וכו' ויהי ערב וכו'?

שכתבנו שם שלחשך שקודם ההויה, קרא לילה, כדי שעל ידי כן נאמר ויהי ערב (ואח"כ) ויהי בקר. שאם לא כן היא הבקר תחלה ואחריו הערב. ואמרנו כי למה, שהכל צפוי לפניו יתברך, וראה שאין תכלית הבריאה נעשה מיד. כי אם שאדברה ילקה העולם, ויבא התכלית באחרונה בימות המשיח והתחייה. ולמה, שעל בלתי היות השלמות והתכלית מיד, לא יבצר מאיש שוגה ומפתי, להרהר אחר היוצר יתברך, איך יצר הכל לתכלית שלמות, ונהפך לאבל, מחולת העולם?

לזה מאז ברא העולם רמז, כי הערב קודם אל הבקר. כי מאז צפה שיתקלקל העולם כלילה, אך באחרונה, כאור בקר יורח שלמות התכלית. והוא מאמר דוד באומרו, נפשי לה' משומרים לבקר:

עוד הקדמה שנית. והוא כי כל נחמת אדם הראשון אחרי נופלו היתה מעלת דוד ושירותיו וזמירותיו, ככתוב אצלנו במזמור שיר ליום השבת. שאמרו אדם,

ומתנחם על דוד. כי אדם הוא דוד. ועלי עשור ועלי נבל וכו' יתקן את אשר עוות אדם.

עוד הקדמה שלישית. והוא מאמרנו על מאמר רבותינו ז"ל:

על אילו של יצחק, באומרם, שלא יצא ממנו דבר לבטלה:

שתי קרניו,

של שמאל, הוא שופר של מתן תורה,

קרן של ימין, הוא שופר שלעתיד לבא.

וביארנו שם במקומו כי אפילו השתי קרני איל נרמזו בהן שתי זכויות לישראל.

והוא כי הקרן שהוא השופר רמז אל החירות, כענין היובל, שעל ידי השופר היה נקרא דרור בארץ.

וגם קרן הוא רמז אל המלכות והשררה, כמו דאמר קרנו תרום בכבוד.

ואמרנו כי שתי פעמים יהיה לישראל חירות ושררה:

אחת במתן תורה, שאף על פי שאברהם מכרם למלכיות, בסני שפסקה זוהמתו, אם היה יוצא אל הפועל קבלת הלוחות, היה להם חירות משעבוד מלכיות. אך, תהיה של שמאל, כי עדיין היה להם יצר הרע, ונתעתדו לחטא, כמאמרם ז"ל במדרש חזית, שעל מה ששאלו ישראל ממושה במתן תורה, השיב להם, זה אינו עתה, שעדיין יש לכם יצר הרע, אלא לעתיד לבא. הנה כי אין פיסוק הזוהמא לעתיד כאשר במתן תורה.

ועל כן אז, שיוסר היצר הרע לגמרי, יהיה שופר החירות, שלם לגמרי, מתייחס אל הימין, שלא ישעבדו עוד לעולם. כי להיות הבחירה חפשית ביד האדם, הוצרך קרן השני, לתקן את אשר יעותו בנתים.

ונבא אל הענין. והוא, כי הנה למה שאדם מעת הבראו ביום הששי, חשך לא ראה, עד ליל מוצאי שבת, כמאמרם ז"ל, כי על כן לא נאמר, ויהי ערב ביום

השביעי, כי מתחלת יום הששי עד סוף יום שביעי שימשה האורה שנברא בה העולם. על כן בראותו, במוצאי שבת, כי הוא יתברך שלח חשך ויחשך, אז חשבו, כי אור חשך בעדם, ועוד לא יאיר למו, ומשליט הוא יתברך בעולם את כח טומאת עונם, כי פוקד ה' עליהם את רעתם. כי מה שעד כה לא באה עליהם הרעה הוא, כי קדושת שבת הגינה עליהם. על כן בכו בכה, על רעתם. אך בראותם בקר אור יום ראשון, אז אמר, אין זה, כי אם, שכך מסדר הוא יתברך ערב ובקר בכל יום תמיד, ושהיום הולך אחר הלילה, שעל כן הלילה שעבר לא החשיך בו, כי מהשבת הוא. ואם כן לילה שאחר השבת הוא תחלת יום אחד, ומה שהאיר עתה אור בקר הוא, שהיום הולך אחר הלילה. ודן בדעתו ואמר:

החנם יעשה הוא יתברך להקדים הלילה ליום, ולא להיפך, להתחיל באור ולסיום בלילה, ולבלתי החשיך בין מוצאי שבת לשבת, כי הלילה ילך אחר היום, ויהיה אור ויתחיל יום ראשון באור!

אך, אין זה, כי אם, שרומז הוא יתברך, שחשך השעבוד והלקות יהיה בעולם קודם תיקון העולם ואור השלמות, כמפורש בהקדמה הראשונה.

על כן מה עשה למען תקן הדבר, הקריב שור שקרניו קודמים לפרסותיו. והוא, כי הקרן והפרסה, הצד השווה שבהן שהן קשים להתהוות כי מן עצם הם. אך יתר על הפרסה הוא הקרן, כי הפרסות יתהוו בבטן המלאה, והקרנים אחרי הולד העגל, ימים או עשור. אך, זה אינו, רק במתהווים מזכר ונקבה. אך בבריות בראשית, הפרים אשר ברא ה', באומרו, תוצא הארץ, נבראו כבני כמה שנים בכל אשר להם בגודלם, כמו שאמרו ז"ל בקומתם נבראו וכו'. ובכן בצאתם לאויר העולם, הראש שיצא ראשונה, יצא בקרניו. קודם צאת הפרסות. וכונת אדם היתה, כי ידע, כי יעמוד דוד ממנו, לתקן את אשר עוותו, כמפורש בהקדמה השנית. על כן הקריב

פר שקרניו קדמו לפרסותיו, לרמוז לפניו יתברך שככה יקדים שררה הנמשלת לקרן, קודם לארבע גליות הנמשלות לטלפים, הם ארבע פרסות הנדרכות תחת ארבעה רגלי השור.

ושמא תאמר, הלא כל מלכויות שבעולם גם הם מאדם יצאו, ואם כן ברמוז שקרנותיו יקדמו לפרסות, מאן פלג לן שעל מלכות ישראל יכוין? לזה אמר, ואמר רבי יהודה, פר שהקריב אדם הראשון קרן אחד היה לו במצחו, לרמוז כי קרן מלכות של הנבראים אחד הוא, אשר כיון, כי על כן, גם פרו היה לו קרן יחידי. וגם, אם נאמר, שקרן זה היא זולת שתי קרנות שבצדדי הראש, יהיה הרמוז, כי מזה היחידי עושה עיקר, ושעל כן הוא במצח קודם וראשון לאשר בצדים (בצדדים), שנרמזים בהם שאר מלכויות.

והנה אם היה הדבר נשאר כך, הן אמת, שטרם הארבע גליות הנרמזים לארבע פרסות, ימלוך דוד וזרעו. אך במה יתוקן העולם אחרי נפילת מלכות בית דוד, ונמסרנו למלכויות, כאשר אברהם מכרנו להם. על כן הוא יתברך חשב מחשבות לבלתי ידחו ישראל, ויכוין לנו אילו של יצחק, אשר שתי קרניו רמוז לנו, כי זכות יצחק יעמוד לנו שתי פעמים. אחד במתן תורה להיות לנו חירות משעבוד מלכויות. וגם שעשינו העגל ונתקלקל הדבר, התחברות (קרן מתן תורה עם) קרן אחד של פרו של אדם, הועיל להיות קרן מלכות בית דוד קודם למלכויות, אך אחרי כן לעתיד אין לנו רק קרן ימין של איל יצחק כמדובר בהקדמה השלישית.

והנה זה יתכן הוא רמז הכתוב שאנו בו. והוא כי אחרי אומרו ואל יבא בכל עת אל הקדש, אמר, גם, ששללתי העתים שאל יבא בכל עת, הנה יש עת שיבא, והוא כי בואת. כלומר כי בעת זאת והוא בעת בואו בפר בן בקר רמז לפר (שהוא השור בקרן האחד) שהקריב אדם הראשון, ואיל לעולה זכר לאילו של יצחק, כי שניהם כאחד טובים.

אחד (שור בקרן האחד) לקיום בית ראשון במלכות בית דוד (קודם למלכויות)

והשני (אילו של יצחק) למצא רצון ביום (הכיפורים, יום) הגדול והקדוש ההוא (של עקידת יצחק), מלפניו יתברך על (הגאולה השלמה) כבוד הבית (השלישי) האחרון כאשר (לעתיד) יתקע בשופר גדול הנרמז בקרן ימין אילו של יצחק. (כי מדת החסד גדולה נקראת ימין. ובפי ויקרא מבאר האלשיך הקי וז"ל: על כן תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, והיה צריך שהאדם עצמו יהיה עולה או חטאת, לכן תלויה כפרתו עד יום הועל יצחק לעולה, הוא יום הכפורים, שמעלה הוא יתברך כאילו זרעו נקרב)

שהוא;

על ידי זכות הפר של אדם;

והאיל אשר בו נרמז זכות אברהם העוקד;

וזכות יצחק הנעקד.

כי אז בעת ההיא על ידי זכויות אלו;

וגם על זכות יעקב שנצטער על ידי הכתונת כמה דאת אמר הכר נא הכתונת בנך וכו' גם כן הרמוז בכתונת בד קדש ילבש;

וגם מכנסי בד יהיו על בשרו זכר לזכות יוסף ששמר ברית קדש;

ובאבנט בד זכר לזכות משה שהוא כולל ומקיף את כל ישראל תוך איכותו כנודע מחכמי האמת, כי נפשו היתה כוללת כל נפשות ישראל וגם כל ישראל חסים תחת צלו כאבנט הזה החובק ומקיף את האדם בתוכו;

ומצנפת בד הוא זכר לזכות אהרן כי הוא הראשון שנאמר בו כי נור שמן משחת א-להיו עליו. על כן על כל זכויות אלה הנכנסים עמו בעת הזאת שהוא ביום הכפורים יבא אהרן אל הקדש;

ויאמר יקח אל משה דבר אל אהרן אחיו ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארץ ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת: בואת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה: בתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחין במים את בשרו ולבשם: ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ונתן אהרן על שני השעירים גרלות גזרל אחד ליקח וגזרל אחד לעזאזל:

מאמר:

גודל מעלת אהרן הכהן שהיה נקי לגמרי מחטא העגל. וקרבותיו של יום הכיפורים המורים לזה. וכן פגם חטא העגל שעדיין צריכין בני ישראל כפרה על זה. וקרבותיהם של יום הכיפורים המורים לזה.

ראוי לשית לב:

מה היה שייחם הכתוב הדבר אל אהרן באומרו בואת יבא אהרן? אחר שבכל כהן גדול שבכל דור ודור ידבר! והראוי יאמר בואת יבא הכהן הגדול אל הקדש!

אך הנה בזה ידוקדק אשר הערנו בכתובים הבאים. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל בויקרא רבה ז"ל:

ואל יבא בכל עת, אמר רבי יהודה בר סימון צער גדול היה לו למשה בדבר זה, אמר: אוי לי שמא נדחף אהרן אחי ממחיצתו וכו'. (והנה במדרש שם נאמר, שהשיב לו יתברך בדרך אחרת. ניקוט מיהא) כי צער היה למשה בדבר.

ואפשר לנו לומר כי בא הכתוב השני לתקן הדבר על כבוד אהרן בהזכיר שמו בציווי הכולל לכל כהן גדול באומרו

בזאת יבא אהרן וכו'. לומר אל יעלה על רוחך כי נדחף אחיך על צאת תקלת העגל מתחת ידו, כי הלא גדול הוא לפני, כי הלא בזאת יבא אהרן וכו' שהוא במראה הנזכר כדלעיל.

ואשר חשבת כי עון העגל דוחפו, אל תחשוב כדבר הזה. כי אדרבא יבא בפר שהוא עצמו העגל, ואדרבה על ידו יכהן פאר כהונה גדולה ביום הכפורים. ואם כדברך, היה ראוי יברח מפר כי אין קטיגור נעשה סניגור. אך יורה כי לא נדחה חלילה מפני כך, כי לא עלתה על לבו מחשבות הערב רב כמפורש במקומו.

ואדרבה בישראל אני מקפיד, כי הם הביאו את נומי הזהב. ועל כן בבא אהרן לכפר בעדם כתונת בד קדש ילבש וכו', ולא בגדי זהב כי אין קטיגור נעשה סניגור. הנה כי בזהב שיצא מתחת ידי ישראל אני מקפיד שלא יראה ולא ימצא בכפרתם כי אם בגדי לבן.

אך בעגל שהוא פר שיצא מתחת ידי אהרן איני מקפיד שיהיה סניגור הנה כי שלם הוא לפני.

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם אל:

הכניסו ענין הבגדים בין קרבנות אהרן לקרבנות ישראל! (ג) בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר וכו'; (ד) פתנת בד קדש ילבש וכו'; (ה) ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים וכו'; וביותר קשה כי תיכף חוזר אל קרבנות אהרן: (ו) והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו וכעד ביתו:

ועוד שנית כי הנה בפר הבא להתודות עליו וידוי עצמו וידוי אחיו לא היה צריך לשלח פר אחר לעזאזל לסתום פי שטן.

אך בשעיר הבא להתודות עליו חטאת הקהל היה צריך לשלח שעיר אחר לעזאזל. וזהו ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים וכו'. אך בפר אהרן והקריב וכו' וכפר בעדו וכו' בלי שלח לעזאזל. אך ונתן על שני השעירים גורלות וכו', כי זכאי הוא אפילו על ידי פר, שהוא מן העגל, (יותר) מישראל על ידי שעיר:

ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו וכעד ביתו: ולקח את שני השעירים והעמיד אתם לפני יקנן פתח אהל מועד: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד ליקנן וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליקנן ועשהו חטאת: והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני יקנן לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתורה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה: ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר:

מאמר: ביאור סוד שעיר לעזאזל

(א) הנה מבלי הכנים עצמנו בצפוני סודות, ראוי לשים לב בצד מה מה ענין השתי שעירים הללו?

(ב) ושישים הוא יתברך כבודו לעומת עזאזל, להטיל גורל איזה מהם לה' ואיזה מהם לזר ההוא?

(ג) ולמה יחשיבנו יתברך לכך? כי מה קש נדף הוא לפני א-להי עולם ה'!

(ד) וגם מי חייב לתת לו שעיר?

(ה) ולא עוד, אלא שישלחוהו לו המדברה!

והנה אמרו רבותינו ז"ל שהוא להשחידו בל ישטין עליו.

(ו) והלא כמו זר נחשב הטעם הלו, כי מי ישמע לדבר הזה ולא יבעת באמות באמור מריה דאברהם! לא ימנע, או ישראל זכאים בדינם, או בלתי זכאים. אם זכאים

הם, מה צורך להשחיד את המשטין? ואם בלתי זכאים, מה בצע בהשחיד אותו? האם שופט כל הארץ לא יעשה משפט על העדר המקטרג? והלא הכל גלוי לפניו יתברך! ולא יותר כחוט השערה לאיש כמעשהו, כמאמרם ז"ל כל האומר הקדוש ברוך הוא ותן יוותרו מעוי וכו'.

(ז) ולא עוד, אלא שתהיה מצות המקום עליו להשחיד את המשטין עליו לסכור פיו!

(ח) וכי משוא פנים יש בדבר חלילה?

(ט) ועוד, כי אדרבא, הוא תת לו פתחון פה לאמץ כח להשטין, באומרו ראה בניך משחידים אותי לכל אגלה את נבלותם, וכדי בזיון וקצף!

(י) וגם בלשון המקרא, לזר יחשבהו כל הרואה מקרא שכתוב גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, שיורה חלילה, השואה מה. כמטילים גורל, בין שני שותפין, חלילה.

(יא) ועוד, למה ישחטו מיד אשר עלה עליו הגורל לה', והשני יעמד חי עד סוף העבודה?

(יב) וגם, מלת חי מיותרת!

(יג) וגם, באומרו יעמד חי, ראוי לשית לב אל לשון העמדה הלזה, ולא אמר ישאר חי לשלח אותו וכו'!

(יד) ועוד, אומרו יעמד חי וכו' לכפר עליו, כי הלא, לא עליו הוא מכפר, כי אם על ישראל, ומהראוי יאמר, לכפר בו, או, לכפר על העם.

(טו) ועוד, כי אחר שבשעיר החטאת אשר לה' מכפר על הקדש מטומאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם, מה צורך אל שעיר המשתלח?

(טז) ואם החטאת הוא על דבר פרטי, למה הדבר הפרטי ההוא לא נכלל בכלל מה שמכפר שעיר המשתלח שהיא כפרה כוללת?

(יז) ועוד, אומרו וסמך אהרן את שתי ידיו וכו' ונתן אותם על ראש השעיר, כי הלא אין נתניה צודקת בעונות שאין בם ממש וגם חלפו למו!

(י"ח) וכן אומרו, ונשא השעיר עליו את כל עונותם, איך ישאם על עצמו ואינם (שאינן) בממש, וגם חלפו (למו)?

(י"ט) ועוד, אומרו כפל ענין במלות שונות, ארץ גזרה, ומדברה.

(כ') ולא עוד אלא, שאחר אומרו ונשא השעיר עליו אל ארץ גזרה, אומר ושלח, והלא, על ידי השלוח הוא, מה שישא השעיר אותם אל ארץ גזרה!

(כ"א) ועוד, כי אין דרך כפרה בכך, להוליך השעיר המדברה, בלי הקטרה על גבי המזבה, רק להוליכו חי והשליך אותו מהרה להתחתק לאיברים!

אמנם לבא אל הענין נקדים וכו'

(כ"ב) בשום לב אל אחת מבחינות הקרבן הנאכל על גבי המזבח, מה צורך אל היות אש מן השמים,

(כ"ג) וגם למה הוא מצוה גם כן להביא מן ההדיוט?

(כ"ד) למה היו תורמין בכל יום מחתת דשן מן המאכלות הפנימיות ושמים אצל המזבח והיה נבלע במקומו? ויתר הדשן היה נשאר עד ירבה בתפוח ומציאין אותו חוץ למחנה אל שפך הדשן? ושתהיה הוצאת תרומת הדשן אל המזבח בבגדי שרד? וההוצאה בתפוח בבגדי חול?

(כ"ה) מה ענין אומרו אשה ריח ניחח לה'?

(כ"ו) האם ריח יתואר כלפי מעלה?

(כ"ז) וגם, למה שאמרו ז"ל 'נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני', אין שייכות לריח, בזה!

(כ"ח) ועוד, כי אם כן, בכל מצוה יאמרו 'נחת רוח' לפי שאמר ונעשה רצוני!

(כ"ט) וגם לפני זה, אומרו 'אשה ריח ניחוח וכו'', אין שייכות להזכיר האש לומר זה. ואם כן, אומרו 'אשה' בלתי מתיישב!

(ל') וגם מעין זה ראוי לשית לב על פסוק וירח ה' את ריח הנחוח (בקרבת נח אחר המבול), למה ייחס הדבר אל הריח? ולא אמר כמו שכתב בהבל 'ישע ה' אל הבל ואל מנחתו'.

אך הנה ידוע מספר הזוהר, כי כאשר יחטא איש יבא בחטאו מלאך קטיגור חרש משחית, וכאשר יעשה אחת מכל מצות עשה יבא מאיכות קדושתה מלאך קדוש. והנה אדם כי יקריב קרבן לה' על הרהור הלב אם עולה קרבנו או למאן דאמר על מצות עשה, או קרבן חטאת על שגגתו, או אשם על אשם אשר אשם אשם על נפשו, הלא זאת יעשה כי יסמוך ידו על ראש קרבנו והתודה את אשר חטא עליה כי ישוב בתשובה מחטאתו. ואז על ידי סמיכה זו בתשובה וידי, המלאך משחית אשר פעל ועשה שורה על ראש קרבנו. ועל כן צריך תכף לסמיכה שחיטה למען הכניע מיד הכח הטמא ההוא, והוא אשר שרוף ישרף באש על מוקדה על המזבח. והנה כאשר שורה על הבעל חי ההוא הכח הטמא, גם כח קדושה הוא המלאך קדוש הנעשה על ידי תשובה וידי שהם שתי מצות עשה אחת ושבת עד ה', ושנית הסמיכה, שלישית הוידוי שנאמר והתודה אשר חטא. גם אלה נמצאים יחד כאשר יקטירון את החלב ואת האברים על גבי המזבח. ועל כן הוא יתברך על האש יעשה ארבעה דברים. אחד, כי את הקטיגור הוא המלאך משחית יכלנו עד בלתי השאיר בו שריד. ואת כחות הקדושה שבמצות עשה ישאב ויעלה אותן למעלה אליו יתברך מזוקק מכל פקפוק אשר ימצא במצוה, כי אש המזבח תטהרנו על ידי טוב כוונתו בקרבנו. ועל זה נאמר אשה ריח ניחוח לה', והוא כי דרך המריח ורד או תפוח כי יקריב הפרח שושן אל חוטמו ויעשה כשואב ברוח אפו למעלה ריח השושנה או התפוח ומעלה הריח הטוב וממשיכו למעלה, כן המתקן הוא יתברך משל נאה ומתקבל לומר ששואב קדושת המלאך קדוש הנעשה בקרבן אשר נח בו על ידי תשובה וסמיכה, והוידוי שואבו למעלה על ידי אש מן השמים. וזהו אשה ריח ניחוח לה', לומר כי על ידי אש הקדושה ריח ושאביה של הנחת רוח עולה לה':

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם משלם ז"ל על סילוק הצדיקים, באומרים על פסוק דודי ירד לגנו וכו': דודי זה הקדוש ברוך הוא, ירד לגנו זה העולם, לערוגות הבשם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, לרעות בגנים

וללקוט שושנים רואה איזה צדיק גמור שם ומריח בו וכו'. והלא יראה כי אין שייכות לריח בצדיק. אך תהיה המתקת המשל, כי לא ימיתנו על ידי מלאך רגו רק הוא יתברך דרך נשיקה ישאב את נפשו למעלה וימשיכנה אליו כמריח הזה.

ואמר ריח נחוח, לומר כי שני סוגים יש שם.

א. כח הטומאה אשר עליו הביא קרבנו שהוא שורה בקרבן.

ב. כח קדושת התשובה.

אמר כי מה שמריח וממשיך ומעלה, הוא בחינת מה שהוא נחוח, אך מה שהוא הפך זה שם יכולה. ועל שתי הבחינות צריך אש...

...מן השמים, למען, בה לבדה, העלות את הקדושה.

...ולמען, על ידי הצטרף עם אש מן ההדיוט, יותן בו כח לשרוף ולכלות כח המשחית הטמא ההוא, אך אינו כבודו יתברך שעל ידי אש הקדושה בלבד ישרוף הטומאה, ועל ידי כן מצוה להביא מן ההדיוט.

ועל כן האש שבמאכלות הפנימיות אשר שם עיקר אש שמן השמים, היה בו קדושה עצמית. על כן צוה לנו יתברך לתרום משם בכל יום מלא המחתה ולשומו אצל המזבח והיה נבלע במקומו, כי קדוש הוא בעצם. אך השאר היה נשאר ומתרבה בתפוח עד הוציאם אותו אל שפך הדשן:

הקדמה שנית. והוא, כי הנה מהות כל עון ופשע וחטאה אשר יחטא איש הישראלי, הלא הוא כי למה שכל אישי ישראל קדושים המה, כי נפשותם חלק א-לוה ממעל הנה, מה שאין כן של יתר הגויים, ועל כן כל נפשות ישראל אחת הן, כמה דאת אמר כל נפש ששים ויש, אך בעשו הוא אומר נפשות ביתו, כי ישראל מעולם האחדות ואומות העולם מעולם הפירוד כנודע. ועל כן ישראל תמיד רדופים הם מהם, כי שורשם נגדי. וידוע כי שרו של עשו שהוא עיקר החצונים הוא שטן הוא יצר הרע, וכל ישעו וכל חפץ להחטיא את ישראל, והוא לידבק בקדושה ולטמאה.

והוא מאמרם ז"ל שהזכרנו בסמוך כי בכל עון אשר חטא יברא כח טמא, שהוא כי נותן כח בטומאה אשר השטן משם וממשיכתה עד נפש החוטא ופוגמת בה ובשורשה כנודע. והנה אין דבקות הטומאה בנפשות ישראל עצמי, כי מי יתן טמא בטהור, וכמאמרם ז"ל כשישראל חוטאים אין דבקים בעון הרבה וזהו ויצמד ישראל לבעל פעור, כצמידים שהם רפויים קצת. אך כשהם כשרים, דבקים בה' לגמרי, וזהו ואתם הדבקים בה' וכו'. והוא מה שכתבנו, כי אין הטומאה מתדבקת בעצם בקדושה. ועל כן אמרו ז"ל שאפילו בהרהור תשובה נקרא הרשע צדיק, כי למה שהטומאה רפויה, מיד על ידי הרהור תשובה נשמטת מהנפש בצד מה:

ובזה נבא אל הענין. והוא, כי ראה הוא יתברך כי הנה בכל קרבן יש שתי בחינות:

אחת טומאת החטא השורה על ראש הבהמה על ידי הסמיכה והוידוי,

שנית, כח קדושה של התשובה וטוב הכונה.

והם כמעט כשקולים זה לעומת זה, ויש לאל יד אש מן השמים לכלות הכח הטמא ולשאוב כח הקדוש כמדובר בהקדמה הראשונה. אך, אם בסמיכת היד יחולו על ראש השעיר אלף אלפים רבבות כחות הטומאה וכח אחד של קדושה בלבד, איזה הדרך יהיה מקום לכלות כל הטומאות ההם כי רבות הן מלעלות על מזבח ה', כי תמלא טומאה לעומת קדושה אחת בלבד לשאוב אותה. והן זאת ראה א-להים ביום הסליחה. והוא, כי הנה חטאת הכהנים מתכפרים בפר כאומרו והקריב אהרן את פר וכו' וכפר בעדו ובעד ביתו, ובשעיר של שם מכפר על טומאות מקדש וקדשיו כאומרו ושחט את שעיר החטאת כו' וכפר על הקדש כו'. נשארו מליכפר כל יתר עונות של אלפי רבבות ישראל בכל מקום שהם וכל עונות של כל אחד מהם הם כמספרם כחות הטומאה, נמצאו של כל ישראל אלפים ורבבות אין מספר לגדודם, כי אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם הם ימנו, ואיך יושמו על אש המזבח תוקד במ עד כלותם ואין לעומתם שורה כח קדושה בסמיכה,

רק כי אין כל ישראל מסמיכים ומתודים רק הכהן גדול בעד כלם כאומרו וסמך את שתי ידיו עליו וכו'. ומה גם כי אפילו יצויר יסמכו כל איש ישראל את ידיהם ויתודו, היה זכות אחד של תשובה כל אחד לעומת אלפי עונות אשר לו. על כן היתה עצת (השי"ת) קדוש ישראל, לבלתי הקריב השעיר ההוא על המזבח, כי אם, לשלח אותו (למקום ו) למקור (של) כל כחות הטומאה (של עונותם) אשר נחו עליו על ידי הסמיכה:

וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה.

וזה מאמר הכתוב וסמך אהרן את שתי ידיו וכו' והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אותם על ראש השעיר. שהוא כי על ידי הסמיכה הוא נותן ממש אותם על ראש השעיר, כי כל המשחיתים שנעשו בהם ניתנים על ראשו. ועל כן לא יאות ינתנו על מזבח ה'. רק ושלח ביד איש עתי המדברה אל שורשה. והוא, כי כל עון ופשע וחטאה אשר יחטא איש הוא תת כח בטומאת השטן המחטיאו. ועל ידי החטא ההוא יפרד האיש מהקדושה וימשך טומאה מבחינת העון ההוא מטומאת מחטיאו אל נפשו. ועל כן בבא יום הכפורים עם התשובה, הלא מה שתשובה תולה ויום הכפורים מכפר מספיק להשמיט הכחות טומאת אשמותיו מנפשו, כמשים יד החלק להעביר המוץ כנוצר במאמר שבהקדמה השנית:

ונשא השעיר עליו את כל עונות אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר.

ואחר הפרדם ממנו על יד סמיכת הכהן את ידיו על ראש השעיר בעד כל ישראל, ניתנים כלם על ראש השעיר, ואז ונשא השעיר את כל עונות אל ארץ גזרה. והוא, כי ידענו כי זה לעומת זה עשה הא-להים. וכאשר בקדושה יש ארץ חיים למעלה למשכיל, כך בטומאה יש ארץ לעומתה למעלה נגד המדבר ההוא, וההיא (למעלה) תקרא ארץ גזרה. והוא מקור הטומאות הנעשות מהעבירות, כי משם ניתקו, ובחוטא ניטעו, ועתה (ע"י עבודת יום

הכפורים) ישובו אל מקורו. והוא באומר אליו טול לך מה שהבאת, והוא על ידי השעיר שהוא מסיטא דיליה. אך מה שישתלח אל המדבר אינו כי אם השעיר, וזהו ושלח את השעיר במדבר. כלומר, אך העונות שעל השעיר עצמו, נושאם אל המקום שלמעלה, לעומת המדבר ההוא, היא ארץ גזירה, כי חלקו הוא, כמדובר.

(ל"א) ועדיין צריך לדעת, כי אחר שתשובה תולה, ויום הכפורים מכפר, מה צורך החזרת כבשונות שאמרנו להחזיר כחות הטומאה אל מקורו?

(ל"ב) אמנם לזה נשית לב אל אומרו לכל חטאתם האמור בכתוב שהוא משולל הבנה, והראוי הוא יאמר וכל חטאתם.

(ל"ג) ועוד מה זה הסדר עונות ופשעים וחטאות, שאינו לא מהקל אל החמור ולא מהחמור אל הקל:

וכן לבא אל הענין נעיר באשר הנביא דבר באומרו 'שוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם'.

(ל"ד) כי הלא ראוי לשית לב, כי הראוי יאמר, כל חטאתינו על דרך אומרו עונותינו! מאי 'כל חטאתם' שהוא כמדברים על זולתם ואינם?

(ל"ה) ועוד, מה ענין כבישת עונות לומר יכבוש עונותינו? והראוי יאמר יסלח או ימחול וכיוצא!

(ל"ו) וגם אומרו 'ותשליך' לנוכח, ולא אמר וישליך מעין אומרו יכבוש!

אך הנה הורה לנו רבי שמעון בן לקיש בגמרא כי גדולה תשובה שזדונות נעשים כשגגות שנאמר וכו'. ופריך, איני! והאמר וכו' רבי שמעון בן לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכיות! ומשני, כאן מאהבה כאן מיראה. עד כאן תורף הענין. והוא מבואר אצלנו בחבצלת השרון. אך ניקוט מידה, כי בהיות התשובה מאהבה נעשים זכיות, וכשהיא מיראה נעשים כשגגות שהם חטאות.

(ל"ז) והלא, לפי זה השב מאהבה, אין צריך שעיר המשתלח לכפר, ולא להוליד

עונות ישראל אל ארץ גזרה, כי הלא נהפכו לזכיות!

אך, אין זה צריך, רק לשבים מיראה, שנעשים חטאות, ואז, את החטאת, שהם העונות, שניתש כחם, הוא, שנושא השעיר, אותם, לשקעם שם, בל יזכרו עוד.

וזה ענין מאמר מיכה הנביא שאומרים ישראל כאשמים על עונותם, ומדברים אליו יתברך שלא לנוכח על אשמותם כי יבושו לדבר לנוכח (פני השם, מחמת עונתם). הנה הוא יתברך לעתיד ישוב ירחמנו, כאומרו בפסוק הקודם נושא עון וכו' לשארית נחלתו שהוא לעתיד. והנה מעתה מי יתן ייטיב לנו, שגם שלא יעשה מהעונות זכיות לפחות יכבוש עונותינו, שיתיש רוב כחם כדחוקים תוך מכבש, שהוא שיעשה אותם שגגות הנקראות חטאות. ושמא תאמר מה יועיל אחר שנשאר רושם, הלא הוא כי אחרי כן ותשליך במצולות ים כל חטאתם של העונות הנזכרים. שאחר שתכבשם ויעשו חטאות, את חטאתם שעשו מהם תשליך במצולות ים שהוא נבלעים תוך עומק החצוניות הנקרא מצולות ים כנודע ליודעים חן, שלא יזכרו ולא יפקדו עוד. וטרם כבוש העונות, דבר שלא לנוכח, אך, אחר אומרו יכבוש עונותינו, שנעשים שגגות, אז ערבו אל לבם לדבר לנוכח, ולומר 'ותשליך'.

וזה יהיה ענין מקרא שכתוב פה בתורה והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם. ושמא תאמר מה צורך, אין יום הכפורים מכפר אלא עבירות שבין אדם למקום שאין בהם מיתת בית דין, ולשאר כבר קדמו תשובה ויום הכיפורים ומה צורך, הלא ידוע כי תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר ועצומו של יום קיימא לן דמכפר לגמרי. ומה גם אם היתה תשובה מאהבה שנעשים זכיות מבלי שעיר זה. לזה אמר לכל חטאתם, לומר מה שצריך כל זה הוא לכל חטאתם, כלומר בשביל חטאתם של עונות ופשעים הנזכרים. שהוא לאשר שבו מיראה ונעשו העונות והפשעים חטאות, על אלה צריך סמיכה ווידוי על ראש השעיר כדי שנושא השעיר אותם אל ארץ גזרה, היא ארץ של החצונים שלעומת ארץ החיים, והיא גזרה להשתקע שם שלא יזכרו ולא

יפקדו. והוא מאמר הנביא באומרו ותשליך במצולות ים כל חטאתם, כי הלא הוא מקום אחד, כי היא ארץ גזרה גם תקרא מצולות ים כנודע.

(ל"ח) ואם יאמר נא ישראל אם כן איפה ישליך אותם יתברך (בעצמו) אל מצולות ים! ומה בצע בשעיר ולחלוק כבוד לשטן?

הלא הוא, כי למה שהשני גדי עזים שעשה יעקב שהם דוגמת שעירי יום הכיפורים כמפורש ברעיא מהימנא, וכתבנו שם, ששעירים היו מחלק ובחינת עשו, ואדרבא, הרגו בחניתו (לשון מליצה, שנצח ורימה יעקב את עשו על ידי כלי זינוק וחלקו של עשו שהם השעירים) כי על ידם נתברך הוא ברכות שהיה בא לקבל, עשו, בעצת אביו. על כן, (מכיון שיש טענה בצד מה וכנ"ל וכדאיתא בחז"ל על דמעות עשו, הגורמים מה שגורמים, עד יבא גואל במהרה, על כן) רצה יתברך יותן לשרו (של עשו), שעיר אחד לפייסו (בכל שנה, ביום הכיפורים, מחמת צערו) על השעירים ההם, וישתלחו לו עונות ישראל עליו שהוא דרך כבוד כדורון בכלי (אשר ישמח שרו של עשו בדורון עונות ובפרט שנותנים לו דרך כבוד כדורון בכלי שהוא השעיר, ששרו של עשו הרי מתכבד בו בשעיר וכנ"ל ששעירים היו מחלק ובחינת עשו), ובזה ימחול (ויתפייס השטן שהוא שרו של עשו על מה שעשה לו יעקב. אבל לא כיוונו חז"ל לפייס את השטן על קטרוגו על עונותינו, ובזה נתיישבו כל הקושיות הנ"ל בנוגע לפיוס וכו').

כדין בעל שהוריד אריסין על שדות אשתו, שאם שלחו לו מפרי השדה מעט דרך כבוד מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל, כי מן הסתם מחל:

ועדיין צריך לתת טוב טעם:

אל צורך הגורלות!

והעמדתו חי לפני ה'!

עד השלם עבודת הפר, ושעיר של (ה)שם!

אך הנה לבא אל הענין נזכירה מאמר חכמי האמת האומרים כי כאשר צוה אליהו קחת שני פרים אחד להעלות לה' ואחד

להעשותו נביאי הבעל לעבודה זרה, כי הפר של העבודה זרה היו מושכים אותו ולא היה נמשך עד בא אליהו ז"ל ולחש לו באזנו ואמר לו, אל ירע בעיניך שנפלת בגורל העבודה זרה ולא בגורל ה', כי דע לך כי גם כך מתקדש שם שמים בראותם כי אין אש מן השמים יורדת עליך כמו בשל ה', ואז נמשך.

ועל דרך זה אשוב היה גם פה. כי הלא לא תבצר מהשעיר המשתלח לעזאזל (שיהיה לו הקפדה כעין) הקפדת פר של נביאי הבעל שעל ידי אליהו. על כן מה עשה הוא יתברך?

(א) צוה לקחתם כאחת לשים אותם כאחת ולהגדיל עליהם, כי קצת הקפדה ישיבית הגורל.

(ב) ואחרי כן יעמד חי לפני ה', כלומר שגם הוא חשוב לפניו יתברך, (ב)אחר שעל ידו מתכפרים בניו. וזה אומרו יעמד חי, הוא כלומר, העמדה ועלייה יש לו, בהיותו חי לפני ה'.

ומה היא מעלתו אחר שהוא חלק עזאזל?

לזה אמר לכפר עליו. כלומר, שרב טוב לו, אחר שמוכן לכפר עליו לישראל, שהוא במה שניתן עליו. שהוא מאמרו יתברך ונתן עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם. וכל זה למה שנצטרך להפיש דעתו. לזה אמר לשלח אותו לעזאזל המדברה, כלומר שעל כן צריך להפיש דעתו בל ייצר לו על הניתן לכחות הטומאה. על דרך מאמר רבותינו ז"ל על פר נביאי הבעל שעל ידי אליהו.

ואשר כמו זר יחשב לו, היות השכלה בבעל חי, להקפיד, ושיצטרך יתברך להפיש דעתו!

ואמר, שאם אינו ענין לגופו, יהיה ללמוד ממנו על איש ועל אדם, שיחוייב כל איש להסיר קנאת איש מרעהו, לבלתי תת יתרון לזה על זה, בהיותם שוים באיכות, כשני השעירים הללו. וישיתו לבו לפייסו, קל וחומר מבדלי חיים, שהקפידה תורה לבל הטיל קנאה, ומה גם עתה, באישי ישראל.

וְהִיְתָה זֹאת לָכֵם לְחֻקַּת עוֹלָם
לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתָם
אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנָן
אֶת מֹשֶׁה:

מאמר: כפרת יום הכיפורים על ידי
א. 'שכחת' העוונות. ב. עירבוב השטן.
ובעיקר על ידי ג. אשר מעט דמעט אהבת
השם שיש לכל אחד ואחד מבני ישראל,
שבשאר ימות השנה כמעט שאינו נחשב,
אעפ"כ על ידי גודל הארת מדת הרחמים
שמאיר ביום הכיפורים, מחשיב השי"ת
מעט דמעט אהבת השם שמספיק להפוך
ודונותיהם לזכויות.

אחת בשנה. ... אדם חוטא ומביא קרבן
ומתכפר ביום הכיפורים וחוזר אל רשעו
הקודם, והוא יתברך חוזר ומכפר. מה
שאין כך דרך בשר ודם, שכאשר קרה
לשמואל עם הזקן על ששני פעמים
שכח מלערב לא מחל לו בפעם השנית.
אך הוא יתברך אומר אפילו תהיה ענין
מחילה אחת בכל שנה ושנה מוחל פעם
אחת בשנה:

והנה הפירוש הזה בכתוב, אחשבה
כוונתו אותו רבותינו ז"ל בפסיקתא כאשר
הובא בילקוט בתהלים סימן לב, וז"ל:

אשרי נשוי פשע אמר רבי ברכיה הכהן
דהוא מנשי חובינן וסולח לעונינו בכל
שנה ושנה, שנאמר והיתה זאת לכם
לחוקת עולם לכפר על בני ישראל.

את מוצא ביום הכיפורים בא שטן
לקטרג את ישראל והוא פורט עונותיהם
ואומר: רבון העולמים, גנבים הם ישראל.
והקב"ה פורט זכויותיהן של ישראל.

מה עושה נוטל קנה של מאזנים והוא
מעייין את העונות כנגד הזכויות, והן שוקלין
אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים שוות.

והשטן הולך להביא עונות וליתן בקף
עונות ולהכריעה.

מה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל את
העונות מתוך הקף ומטמינם תחת
פורפירא שלו.

והשטן בא ואינו מוצא שם עון שנאמר
יבוקש את עון ישראל ואיננו. כיון שהשטן

רואה כן אמר לפניו רבון העולמים נשאת
עון עמך כסית כל חטאתם סלה.

לכך דוד משבחם לישראל שנאמר
אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, ע"כ:

(א) וראוי לשית לב מה ענין השכחה
הזאת? כי אין שכחה לפניו יתברך!

(ב) ועוד שמורה שתחלה הוא שוכח
ואחר כך סולח! ואיך תפול סליחה על
הדבר השכוח?

(ג) ועוד כי אין ספק שהסליחה הוא
העיקר, יאמר שהוא סולח ולא יזכיר
השכחה!

(ד) ועוד שמביא ראיה מפסוק והיתה
זאת וכו', ויש זולתו רבו מספור
שמזכירים כפרתו יתברך את ישראל
ביום הכיפורים!

(ה) ועוד איך יתקשר לזה אומרו את
מוצא וכו'?

(ו) ועוד אומרו בא שטן וכו' ואמרו
גנבים הם ישראל, האם ספו תמו כל
עונות ישראל בכל שנה ולא נשאר בלתי
אם היותם גנבים? ומה גם שאומר פורט
עונותיהם שמורה כי רבים פשעיהם,
ואיך יוצא בגנבים בלבד?

(ז) ועוד אומרו מה עושה נוטל קנה של
מאזנים, מה ענין אומרו נוטל קנה של
מאזנים? והיה לו לומר נוטל המאזנים!

(ח) ועוד מה צורך להשמיענו נטילת
המאזנים? ולא אמר מעין שיהיו
המאזנים שוות.

(ט) ועוד היתכן שבכל שנה ישתוו
הזכויות והעונות של ישראל ולא יעדיפו
אלו על אלו?

(י) ועוד מה שעושה אחר כך להטמין
תחת פורפירא שלו? לא ימנע, או נמחלו,
או לא נמחלו. אם נמחלו אין צורך
להטמינם, ואם לא נמחלו מה תועיל
ההטמנה? וכי משוא פנים יש בדבר?
והא קב"ה לאו וותרן הוא!

(יא) ועוד אומרו נוטל וכו', כי הנה
העונות למעלה הן הנה כחות הטומאה,
המתהווים מחטאת בני האדם
ומפשעיהם, ואיך ידיו יתברך תכלית

הקדושה יטלו כחות הטומאה ולא עוד
אלא שיטמינם מתחת למדיו?

(י"ב) ועוד אומרו שנאמר יבוקש וכו',
שאותו הפסוק ידבר לעתיד לבא ולא על
יום הכיפורים של כל שנה ושנה!

(י"ג) ועוד אומרו כיון שהשטן רואה כן
אמר לפניו נשאת וכו', מה כונתו באומרו
פסוק זה?

(י"ד) ועוד באומרו לכך דוד וכו', מהו
לשון לכך? היה לו לומר וכן דוד
משבחם!

(ט"ו) אמנם הנה הוקשה לבעל
המאמר בכתוב. שאם אומרו נשוי הוא
לשון סליחה, היה ראוי יהיה אל"ף בסופו
ולא ביו"ד כמו נשוא עון!

(ט"ז) ועוד שאיך יתכן יהיה העון
החמור מכופר והחטא שהוא השוגג
מכוסה לבד?

על כן על העון אמר דהוא מנשי וכו'.
והוא כי דרך המלך עם משרתיו עושי
רצונו שבעוונותם יעבור על פשע. אך אם
ישנו וישלשו בחטא אחד לא יאבה
לסלוח, כי יאמר הלא מכעיסים אתם
אותי פעם ושתים. ולא דעת ולא תבונה
לאמר אתמול חטאנו על הדבר הלז
ויסלח לנו כרוב רחמיו, ואיך נשוב ככלב
שב על קיאו לחטא לו בדבר ההוא
בעצמו. על דרך מה שכתבנו שקרה
לההוא סמיא עם שמואל כדאיתא
במסכת יום טוב, על ששכח שני פעמים
מלערב ערובי תבשילין וכעס עליו על
שישנה בחטא, ואמר לו לכולי עלמא שרי
ולך אסיר.

כן הדבר אצלו יתברך, היה הדעת
נוטה: כי לא יסלח רק על העונות שלא
חטאו בהם השנים שקדמו. אך אשר
חטאו בהם שנה אחר שנה פעמים שלש
או יותר, היה מקום לומר כי לא יאבה ה'
סלוח לו, כי הרבה לסלוח כבר בשנים
שעברו הראשונים בעונות עצמם, ולמה
שבו לחטא בהנה.

אכן כרוב רחמיו עושה עצמו כשוכח
את אשר חטאו לו בעונות האלו בעצמם
בשנים קדמוניות, וכאילו עתה בוז השנה
חטאו בדברים אלו בלבד. וכן יעשה שנה

בשנה מדי בא יום הסליחה, ובכולן כן סולח לכל אשר חטאו שנה בשנה, אף אם המה חטאים הראשונים בעצם שחטאו בהם מאז:

וזהו אומרו דהוא **מנשי חובינן**, שמשכח החובות הידועים לנו כאלו הם חדשים שלא חטאנו בהם בשנים ראשונים. ובה סולח לעונותינו, כלומר העונות המיוחדים לנו בכל שנה ושנה, שבכל שנה סולח העונות עצמם.

ולראיה שאף לאחר שנו וישלשו שנה ושתים חוזר וסולח, הביא פסוק והיתה זאת וכו' שאומר בפירוש **אחת בשנה**, שאין הלשון ההוא צודק רק בדבר אחד שמתכפר פעם אחת בכל שנה, ולא בחטא שנה אחת במין אחד עונות ובשני במין זולתם. וגם יורה זה אומרו **לחוקת עולם** שיצדק חוקת בכיוצא בזה שהוא שאין השכל מחייבו לכפר שהוא על שנותם בחטא.

וזהו אשרי נשוי פשע, שהוא שכוח הפשע. וגם הוא ענין סליחה, אלא שרומז היות גודל הסליחה גם אשר שנו וישלשו בהם. ובה נסתלקה הקושיא הראשונה:

ועל השנית אמר **את מוצא וכו'**. והוא, כי אין לך כל עון ועון שנעשה למטה שאין נעשה כח טומאה ממנו קטיגור למעלה. ואין ספק כי התשובה הנעשית למטה ממעטת בהם. ומה גם למה שאמרו ז"ל שעל ידי המתענים ערב ראש השנה מוחל הקדוש ברוך הוא שלישי, ועל ידי המתענים בעשרה ימים נמחל השלישי השני. ועל כן בבוא השטן ביום הכפורים פורט אחת לאחת למצוא חשבון כל עונות ישראל. ואינו מוצא כל כך שמה מן הכחות הנזכרים ככל אשר הוא פורט, כי הוא יודע כלם וכבר קצתם נמחלו. על כן צועק ואומר **גנבים הם ישראל**, כלומר כי יראה כאילו גנבו החסרים שמה מאשר הוא פורט. ואזי כנגד זה פורט הקדוש ברוך הוא זכויותיהם לשיראו רבים.

ועם כל זה היו העונות רבים עליהם. אך מה עושה נוטל קנה של מאזנים וכו'. והוא כי דרך המאזנים להיות שתי הכפות תלויות בשני קצות קנה אחד,

ובאמצע הקנה יש כמו בית יד סובב בחור שבקנה ההוא באמצע, והמחזיק המאזנים אוחז בו והכף המכרעת יורדת למטה. אמנם אם היה אשר בידו המאזנים תופס בקנה עצמו של המאזנים, לעולם יחדיו יהיו תמים שתי הכפות ולא היתה המכרעת יורדת מהשנית. אמר שעל דרך המשל הזה עושה הוא יתברך, שאינו תופס מאזני ישראל באופן תרד כף המכרעת כאוחז בבית יד של קנה המאזנים, רק כתופס בקנה עצמו שתמיד יראו שקולים. וזהו נוטל קנה המאזנים והם שוקלים אלו כנגד אלו. ושתי כפות המאזנים שוות שידו יתברך היא המעכבת כף העונות מלירד:

ועל כן ממהר השטן לבא למטה לארץ להסתכל במעשה בני האדם למצא עון אשר חטא לשים בכף העונות, כי רואה אותן שקולות ושבקל יכריענה.

ובזה מסתלק השטן מלפניו יתברך, ומתבטל מלקטרג בלכתו מלפניו יתברך:

ואז יש מקום אליו יתברך ליטול העונות מתוך הכף ולהטמינם. וענין ההטמנה הוא כי אין ספק עושים ישראל תשובה ביום הכפורים. וידוע מה שאמרו ז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכויות. נמצא כי הכחות הטמאים הקטיגורים אשר נעשו על ידי העונות מתהפכים לכחות קדושה, כאשר ביארנו במקומו, ומה גם בתשובת יום הכפורים. והוא מאמרנו בחצלת השרון, כי בכל עון מקיים האדם מצות עשה של ושבתי עד ה' א-להיך. נמצא עושה זכויות כמספר העונות ומהפכן לזכויות. ואם עודנו עומד השטן למעלה עוד יש רבים שלא שבו עדיין. בעוד שמשלחו למטה לבקש עונות ימצאו כמה וכמה שבים בתשובה על אשמותם. כי בכל עת מן היום מתחדשים ושבים בתשובה על עונותיהם, כי תמיד מתעוררים והולכים ומתקבלים מיד, כי עת רצון היא מאד. וזהו נוטל הקדוש ברוך הוא מתוך הכף, שעודן בכף יתהפכו לקדושה להיות ראויים ינטל מידו יתברך, כי מלאכים קדושים המה. מה שאין כן אם לא היו רק נעשים שגגות, שעדיין חלאת טומאה מה בהן ולא ינטלו בידו יתברך.

ומטמינם ומעמידם תחת כנפי מלבוש רחמי קרובים אליו. והוא להיות שלולא גודל רחמיו לא היו כדאים לכך, כי ליעשות זכויות צריך שתהיה התשובה מאהבה, ולפעמים אינה מאהבה שלימה כראוי והם קרובים ליחשב כשגגות, על כן ייחס הדבר אל לשון הטמנה. ותחת פורפירא הוא מלבוש רחמים אשר יתלבש בו ביום ההוא:

ובעלותו אין מוצא כלום בכף העבירות, ומפני כי הלא כמו זר נחשב להיות הכף נקיה מכל וכל עד בלתי השאיר עד אחד, לזה הביא פסוק **ימוקש וכו'** אף שעל העתיד ידבר, כי ממנו נקח ראיה אל מציאות הענין כי אפשרי הוא. ואז אומר לפניו **נשאת וכו'**, הוא כלומר האם נשאת העון לפחות יחשבו כשגגות, אך לא כן עשית רק כסית גם החטא שאף חטא לא הנחת. וגם אין הכסוי להתגלות, רק סלה להיותם בתמידות בקדושת פורפירא שלך מכוסים שמה עד עולם:

ואמר **לכך דוד משבחן**, כלומר על דרך שפירשנו, לכך גם דוד משבחן באותו לשון עצמו. ואמר לכך כי בזה אין תימה זה שאומר כסוי על החטאת, אחרי אומרו סליחה גם על העונות המזידין אשר שנו וישלשו בהם. כי במה שאמרנו יתישב כמפורש, שהוא כי צריך כסוי הפורפירא לבל יחשבו הזדונות חטאות, כמו שאמרו בגמרא על השב מיראה, ויחשיבם לזכויות:

או יאמר, על ידי פירוש זה יתכן מה שדוד משבחן במה שמכוסה חטאת ישראל. שאם הוא כסוי בעלמא ועדיין עתיד להגלותו, אינו נמחל רק לפני העת ההיא עד ראות אם ישוב, אינו שבח שישבחנו דוד כי גדולה מזו נעשה לו כי נמחל לגמרי. ומה גם למה שאמרו ז"ל שנדר לו יתברך להודיעו שמחל לו העון כי מבית שבע יעמוד מלך תחתיו. וזה לכך דוד משבחן, שאם לא כן לא יאות להיות דוד משבחן בדבר הזה.

ענין י"ג מדות של רחמים וכפרת חטא העגל מפ' כי תשא

שמות פרק לב: וידבר ה' אל משה לך
רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ
מצרים. סרו מהר מן הדרך אשר צויתם
עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו
ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך
מארץ מצרים. (ז - ח):

... עם בני ישראל, תתייחס עלייתם
ממצרים, אל ה', ועליית הערב רב, אל
משה, כי בחושיבו כי טוב להקריבם אל
ה', שם פניו להעלותם. והמה מרו ועצבו
כמדובר. אך מאז, ה' לא רצם:

ונבא אל הענין. והוא, כי עלינו לשבח
לאדון הכל א-ל-הי ישראל, כי מאהבתו
את בני בחוניו, גם בהעוותם לא זו
מחבבם, ולחזור היבשה להליץ בעדם,
ולקצוף על מחטיאם, ולהעמים עון
אשמתם אל התחברם במרעים הם
הערב רב, כי מהתחברות אליהם היחלו
ליכוות נגחלתם.

על כן חילק מאמרו יתברך לשני
חלקים.

אחד כנגד הערב רב, וזה בקצף גדול
באומרו וידבר ה' וכו' לך רד וכו'...

ואחר כך היחל לדבר על ישראל עמו,
בלשון חיבה ואמירה, כי חפץ ליכותם
ולהטיב להם. והוא אומר, ויאמר ה' אל
משה וכו'. והענין כי בועם אפו היחל
בקושי כטבע לשון וידבר שהוא לשון
קושי. ואמר וידבר ה' אל משה לך רד וכו',
כלומר חבל על העם אשר העלית אתה,
הוא הערב רב, כי שיחתו (את עצמם)
והשחיתו את העם אשר העלית אני.

ועל כן לך רד. והוא, כי אילו לא עברה
מכשלת העגל תחת ידם (היינו אילו לא
חטאו) היתה שכינה בתחתונים ולא
היתה מתייחסת הירידה מלמעלה אל
ירידה (ולא הי' אומר רד), כי כל מקום
אשר עיקר שכינה שם לא ליורד חלילה
יתיחס ההולך שמה, כנודע. על כן אמר

לו הוא יתברך לך רד. כלומר מה שהיה
(קודם החטא) מתייחס להליכה, עתה
תהיה ירידה, כי נסתלקה שכינה מלמטה
בעון העגל כנודע, כי לא שבה עד מעשה
המשכן. והטעם, כי שיחת עמך אשר
העלית אתה, הוא הערב רב:

נשית לב אל התכת תיבות הכתוב כי
נעמו, בהגלותם במ גדולת יוצרנו, וגודל
אהבתו אותנו, והליצו בעדנו בנועם
מאמרו יתברך, בהגיע עוצם מעשה
הרעה אשר עשו הערב רב בהתנכלם
להחטיא את ישראל. והוא כי קרה לו
יתברך, כמלך שהיה לו בן יקר תם וישר
וירא א-ל-הים וסר מרע, ויגדל עמו עבד
המלך ההוא. והי' מימים ויצא העבד
ההוא לתרבות רעה, התמכר לעשות
רעות רבות. ויבו בעיניו לשלוח ידו
לעשות הרע בעצמו, כי-אם גם, לומר
את בן המלך, לעשות כמעשיו, וללכת
בדרכיו הרעים. אז קצף המלך עד מאד
וחמתו בערה בעבדו. ויאמר לו, 'הנה
התפקדת העוית והרשעת, והנה מי יתן
והיית רשע בפני עצמך, לא הייתי כל כך
מתפעל, אבל על הכל מה שנחם יסתר
מעני, הלא הוא כי הוצאת את בני
לתרבות רעה, דמית היו יהיה כמוך, והוא
מורשי לבבי ואור עיני'.

כן הדבר הזה. כי א-ל-הי עולם ה' מלך
מלכי המלכים, בן יקר לו הוא ישראל
אשר דיבקים בו במעמד הר סיני. ועבדים
מופקרים לעשות רע, היו הערב רב, נלוו
אלינו והשחיתו התעיבו עליה. ולא
בלבד נחה דעתם בעשותם את הרע, כי-
אם גם החטיאו את בן המלך הקדוש
ברוך הוא הוא בנו בכורו ישראל. וזהו
מאמרו יתברך הנה העם אשר העלית...
סרו מהר וכו' עשו וכו' וישתחוו וכו', והנה
כל אלה עשו והחרשתי כמעט, כי (רק)
שבו אל שורשם (הרע). אך העולה על
גבי כל הרעות האלה, הלא הוא אשר
החטיאו את ישראל, כי הלא ויאמרו אלה
אלהיך ישראל, וזהו עיקר הקצף.

ועל כן הניחו (הי') באחרונה, להורות כי
זה עיקר כל הקצף. ומה מתוק אומרו
עשו 'להם' על פי דרך זה, כי אמר הנה
עשו 'להם', ולא לישראל. אך בזה עדיין
לא גדלה רעתם לפני, אך, מה שויאמרו
אחרי כן (לבני ישראל) אלה אלהיך זה
נוחם יסתר. ועל כן היפך הסדר ואיחר
ענין אומרם אלה אלהיך, להורות כי זה
עיקר הקצף כאמור, כי הכל הולך אחר
החיתום:

ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה
והנה עם קשה ערף הוא. ועתה הניחה לי
ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי
גדול. (ט - י):

... התנכלו הערב רב להסתיר מה
שהיה בלבם להחטיא את ישראל, ואמרו
עשה לנו אלהים וכו' שהוא לנו ולא
לישראל, ואחר כך השחיתו התעיבו
ויחטיאו את ישראל באמור להם אלה
אלהיך,

הנה זה מאמרו יתברך ראה אלה
רשעים, כי הלא בהעשות העגל עשו
להם לבדם ולא לעמי, ואחרי כן הדביקו
הרעה על עמי, כי ויאמרו אלה אלהיך
וכו'. ואחר הטילו יתברך הכעס על הערב
רב, והראה צד קושי למשה על שהוא
העלם, עם שלטובה כיוון, התחיל יתברך
לדבר עם ישראל, ואמר בלשון אמירה,
שהוא לשון חיבה. וזהו ויאמר ה' אל
משה וכו'. והוא...

כי באומרו העם הזה ידבר על ישראל
יוצאי ירך יעקב, ועליהם הוא אומר
ויאמר ה' וכו'.

והוא כמאמרם ז"ל, על פסוק, ראה
ראיתי את עני עמי אשר במצרים וכו',

כי כפל הראיות הוא, שאמר למשה,
'אתה רואה ראה אחת, ואני רואה שתי
ראיות, אחת עניים במצרים, שנית כי
עתידי אחר כן לעשות עגל בחורב,
אלא שעדיין לא עשו, ואיני דן, אלא
באשר הוא שם'.

והוא מאמרנו שם, כי זה כיוון הכתוב לפי זה באומרו, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא וכו', שהוא ועתה שעדיין לא חטאו אל יאשמו, כי איני דן רק באשר הוא שם:

ובזה נבא אל הענין. כי הנה היחל הוא יתברך להורות אל טוב רחמיו וחסדיו, כי חפץ חסד הוא. ועל כן אמר פתח דבריו ראיתי את העם הזה. לומר אל יאשמו ישראל בעצם, כי הנה ראיתי מאז את העם הזה טרם צאתם ממצרים כי עם קשה עורף הוא, כי הכנתם רעה, לעשות את העגל הזה, אלא שאיני דן, אלא באשר הוא שם. ועל כן אז שעדיין לא חטאו, פדיתים.

אך, ועתה, שכבר חטאו, הניחה לי וכו', לומר, אם תניחני אכלם. והוא כמאמרם ז"ל כאמור למעלה כדי שיאחזו משה בו יתברך על ידי תפלה.

ולמען יערב אל לבו להתפלל, הורה לו כי שלם הוא עמו. והוא, כי הנה אם עשרה אנשים יהיו יחד בבית האסורים, אשר עליהם קצף המלך כאחת, לא יערב אל לבו אחד מהם לפייס את המלך להפר כעסו על חבריו, כי איך יציל את הזולת אם גם עליו עבר כוס חמת המלך. אך אם המלך ידבר על לבו בדברים טובים דברים נוחמים וירצוהו מן הבור, אז יחרץ לבקש על חבריו כי מצא חן בעיני המלך. כן משה רבינו ע"ה היה ירא פן גם עליו קצף ה' באמור אליו לך רד וכו', כי היה נראה ככועס עליו, ואם ככה היה, לא היה מבקש רחמים על ישראל, כי היה צריך מי שיבקש עליו תחלה. אך הוא יתברך היה מבקש שיתפלל, על כן הקדים ואמר ואעשה אותך לגוי גדול, למען ישכיל ויראה כי לבו שלם עמו. ואשר אמר לו לך רד לא היה כאשם, כי הלא לטובה כיוון, רק למען הראות כעסו על הערב רב כי עליו גם כן הורה צד קושי:

ויחל משה את פני ה' א-להיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה. למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. וזכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם. (יא - יג):

והנה משה רבינו ע"ה היה ירא מלהתחנן על ישראל, פן יהיה גם עליו בכעס. על כן בשומעו קול ה' אומר ואעשה אותך לגוי גדול, תחת אברהם יצחק ויעקב, אז אמר, אם כן איפה הנני עתה בגדר הקרא ה' א-להי, כי שלם הוא עמי וכשר אני לפניו יתברך למצא חן בהתפללי לפניו. אז מצא את לבו להתפלל. וזהו אומרו ויחל משה את פני ה' א-להיו. כלומר מה שראה לחלות פני אל ויחננו, הלא הוא כי ראה כי ה' א-להיו שלם עמו.

והיחל בקושיא גדולה מתוך דבריו יתברך אליו. והוא לומר, הלא העמסת העמים העון על הערב רב באמור אלי כי שיחת עמך אשר העלית, כי הערב רב שהעליתי אני המשחית, ולא אשר אתה הוצאת, ואם כן איפה למה ה' חרה אפך בעמך אשר הוצאת אתה, שהם ישראל, אם (הערב רב) אשר העליתי אני, הוא אשר חטא בעצם...

ולפי דרכנו יאמר בכח גדול וכו' למה וכו'. כי הנה ערך משה רבינו ע"ה לפניו יתברך ארבע טענות, להיות זוכה בדן. ועל ארבעתם הוציא נפקותא. ואמר שוב מחרון וכו', ואחר כך אמר הנה נא הואלתי לדבר בדן לומר כי ארבע טענות אלה מספיקים לשוב מחרון אפך וכו'. ואם כל זה איננו שווה למו, זכור לאברהם וכו' וראה ועשה למענם.

ויתיישב בזה מה שלא נאמר שוב מחרון וכו' אחר זכירת זכות אבות שהוא גמור התפלה:

וביאור הענין, כי אמר הנה ארבע טענות יש לי ללמוד זכות עליהם.

אחת ממאמרך ה', כי אמרת כי התחברות הערב רב היסבה רעתם. כי הערב רב הם אשר מרו ועצבו ויעשו את כל הרעה, כי טמאים הם בשורשם, והם הדביקו את ישראל לימשך קצתם אחר שכניהם הרעים. ועל זה אמר, הנה ממוצא דברך אני אומר, שאם כן למה ה' יחרה אפך 'בעמך אשר הוצאת' וכו', אם עמי אשר הוצאתי אני, הוא הערב רב, הם החוטאים:

ועוד טענה שנית. והיא אשר הוצאת מארץ מצרים. כלומר, אל תתמה אם נמשכו אחר העבודה זרה, כי ראה ה' והביטה מהיכן יצאו, כי שם מקום כל גילולי תועבות העמים. והוא על דרך מאמרם ז"ל, ממשל האב שפתח לבנו חנות בשוק של זונות וכו':

ועוד טענה שלישית. והיא בכח גדול וביד חזקה. והוא בשום לב אל מאמרו זה, כי הלא כמו זר נחשב, יהיה דבר בעולם יצטרך הוא יתברך לעשותו בכח גדול וביד חזקה, עם היות, כי בדבר ה' שמים נעשו בלא עמל ובלא גיעה.

אמנם הוא כענין מאמרם ז"ל, 'קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף'. כי הלא בכל אלה הקושי בעצמו (היינו, זה שיש קושי אצל השי"ת, זה בעצמו קשה לומר) כי מי הגיד למו (לרז"ל, אשר) היה קושי בקריעת ים סוף.

אמנם הנה הן אמת, כי אין דבר קשה לפני הקדוש ברוך הוא, (כי הקושי הוא רק) אם לא עשות חסד עם אשר אין לו כלי לקבלו, או עון המעכב. כי הלא שופט כל הארץ יעשה משפט, ואיך ייטיב את איש או את אנשים (בעת

אשר) ועונותם נצבים לפניו, לוחמים לו מלחמת חובתו, המונעת טובתו.

והן זאת היתה קריעת ים סוף. כי היה עוזא שרו של מצרים צועק מר ואמר משוא פנים יש בדבר, הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו'. והיה טוען אמת בצד מזה, עד שכמעט היתה מדת הדין מתהפכת על שונאי ישראל, כמו שאמרו ז"ל, על פסוק, ויסע מלאך הא-להים וכו'. ועל כן, להפך הוא יתברך הדבר, ולחתור חתירות לבקש זכות, הוצרך כח גדול ויד חזקה. כי הלא גם לפניו היה הדבר קשה, מן הטעם הנזכר.

ועל כן על המזונות, אשר כמעט אין איש אשר אשמותיו לא יקפחו מזונותיו, וה' חפץ לפרנסם, צריך יד חזקה וקושי גדול לפרנסם, ולהכריח אשמותם המנגדים אותם.

וההיקש בזווגים כי רוב פעמים לא ישתוו איש עם בת זוגו במעשיהם, ויתחייב הפירוד, על כן יש קושי לזווגם כקריעת ים סוף, כי העון ינגד.

והוא פה מאמר משה רבנו ע"ה, לומר הנה לא הוצאתם זכאים על פי זכותם, רק בכח גדול וביד חזקה על נגודי אשמותם. ואם כן איפה, מה תתלונן עליהם, והלא על מנת כן הוצאתם:

ושיעור הענין בטענותיו. הלא הוא, הנה הם לא פעלו העולה, רק הערב רב, אלא שנמשכו קצתם על פתויים.

ולו הונח כי גם ישראל עשו, או יחשבו כעושים, כי קצתם קבלו מהם, הלא זכור כי ממצרים הוצאתם (הוצאת מארץ מצרים), כי שם מקום טומאה, ובה נתגדלו וישבו אל דרכם הראשון.

והן זה (הטענה מהרגל מקום שנתגדלו, צודקת) גם, לו יונח, כי תוקנו הכל בעצם בצאתם, אלא שנזוירו אחר.

כל שכן (שיוצדק אותו הטענה עתה) כי הנה (הרי) גם בצאתם בלתי צדיקים

היו, כי הלא הוצרכת להוציאם בכח גדול וביד חזקה, כאמור.

ושמא תאמר (ה'), מה לך (משה, כדי להביא טענה, הלכת) לדרך מצרים, כי תדמה ותשוה אשמתם זאת אשר היתה אחר קבלת התורה והמצוות, לאשר עשו בתוך מצרים, אשר עדיין לא עמי היו, ואנכי לא א-להיהם. ולא תדמה (אותם) כפנויה המזונה, (לנחשבים) לאשת איש?

הלא ראה ה' והביטה, כי הנה טעם זה (שאפשר להקשות על טענתו) הוא מספיק אלי,

אך, למה יאמרו מצרים וכו'. וראה ועשה, לבלתי החל (יהיה חילול) לעיני הגוים, שיהיה להם פתחון פה, לומר, שהוצאתם להרוג אותם בהרים:

עוד אפשר לתת טוב טעם לאומרו שוב מחרון אפך אחר אומרו למה ה' יחרה, שמורה שעדיין לא חרה אפו כדבריו יתברך (אם לא תניח לי) ויחר אפי כו'.

וגם לאומרו שוב מחרון קודם גמר התפלה והזכרת זכות אבות.

והוא, כי הקדוש ברוך הוא אמר הניחה לי ויחר אפי.

עוד שנית, שאחר שיחר אפו יכלם.

עוד שלישית, שיעשה את משה רבנו ע"ה לגוי גדול.

ועל שלשתן השיב לו. על אומרו ויחר אפי, אמר למה ה' יחרה אפך בעמך.

ועל מה שאמר שאחר שיחרה אפו שיכלם, אמר למה יאמרו מצרים כו' ולכלותם וכו', ואם כן ראוי הוא, שגם אחר שחרה האף, תשוב ממנו ולא תכלם.

ועל מה שאמר ואעשה אותך כו', אמר זכור לאברהם כו', כמו שאמרו ז"ל, ומה כסא של שלשה רגלים אינו יכול לעמוד

איך יעמוד על של רגל אחד. והזכיר שבועת האבות ופרט כל אחד ואחד, לומר, כי עם היותם שלשה, וגם נשבע להם, לא היה מועיל נגד עונם, ומה יעשה אחד בלי שבועות משולשות. ולא הטילו וי"ו רק בישראל, אפשר, על כי בהזכרת אברהם, אינו זכרון שלם על דבר ישמעאל, וכן ביצחק על עשו, על כן שיתף את שניהם כאחד.

וזולת מה שכתבנו על צרפו את יצחק עם אברהם שלא הטיל וי"ו רק ביעקב, יתכן כיוון טעם כתוב אצלנו במקומו, תחת מה עשה ה' ככה שלא נשבע רק לאברהם וליעקב, וליצחק אמר, והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, שייחס השבועה אל אברהם?

אך הוא, כי הנה ידוע, כי לאברהם תתייחס מדת חסד, כמה דאת אמר חסד לאברהם, והדין והרוגו ליצחק, כמה דאת אמר, ופחד יצחק, והאמת ורחמים, (תתן אמת) ליעקב. והנה בהשבע הוא יתברך לכל אחד מהם, הוא לכל אחד על פי מדתו. ואם כן היה נמשך, כי שבועתו את יצחק לא תהיה רק על פי מדת הדין בהיותם ראויים בדין, ולא על צד החסד והרחמים. ואם כן לא היו זוכים אם לא בהיותם צדיקים גמורים.

על כן מה עשה הוא יתברך, לא נשבע ליצחק בפני עצמו, רק אמר לו, והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, אשר ידוע כי היתה בבחינת החסד ולא בבחינת הדין. והוא מאמרנו על פסוק, אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק, כי שבועתו של אברהם כרת ליצחק, ולא של יצחק על פי בחינתו:

ויתכן, כי על כן, גם משה חברם את אברהם ויצחק, למען זאת לבלתי זכור מדת הדין בדבר, רק שיוזכר מה שנשבע להם בבחינת החסד, ולא

בבחינת הדין. ועל כן חיבר ודיבק את יצחק עם אברהם. כי אשר נשבע להם היה ליצחק בבחינת חסד לאברהם, (עתה ביקש משה, אשר בזה האופן) יזכרם ה' עתה:

וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. (יד):

ואז וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות שהוא על ידי האף. ואף גם זאת לא נחם רק על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, אך, לא על הטובה, אשר דבר לעשות למשה, לעשותו לגוי גדול, לא נחם. והוא מאמרם ז"ל, כי על מאמרו יתברך ואעשה אותך לגוי גדול נאמר, ובני רחביה רבו למעלה, שהוא למעלה ממששים רבוא.

ויהי ממוחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם. וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב. ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. (ל - לב):

... אעלה אל ה' אולי אכפרה שאהיה אני כפרה בעד חטאתכם, כענין טול הרב שבהם כו'...

... ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך וכו', שתטול אותי לכפרתם. והוא מאמרו אליהם, אולי אכפרה בעד חטאתכם. ואמר ועתה, כלומר טרם עשות השני שפטים בחומתים (חרב והשקות) לא היתה מיתתי מספקת לכפר, אך 'ועתה' אם תשא כו' ואם אין וכו':

ואם באנו לדקדק הוי"ו שבמלת (חטאה גדלה) ויעשו, שיורה שזולת החטאה גדולה יש עוד דבר אחר, ומהראוי יאמר ('חטאה גדלה'), כי עשו

להם' כו', יתכן יאמר מאמרנו על מאמרם ז"ל, 'לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה כו', שהוא, כי אשר הגיעו לגדר היותם עם ה', ודברם עמו פנים בפנים במעמד הר סיני, איך בלי הדרגה חטאו בקצה האחר עד עובדם עבודה זרה.

אך (אם תדמה לך אשר) זה יורה, כי איזו חטאה גדולה היתה תחת ידם, שממנה עלו אל עבירה גדולה שבגדולות כזו, כי עבירה גוררת עבירה. באופן כי (אע"פ שלא היו ראויין לאותו מעשה מצד אותו מעשה עצמה, אכן) ראויים היו ישראל לאותו מעשה (בעבור) מאשר קדמה להם עבירה אחרת.

לזה אמר (אין הדבר כן, כי) 'לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה', כי לא קדמה להם עבירה אחרת, אלא (להורות תשובה) וכו' כמפורש למעלה.

ועל דרך זה יתכן, אנא (כאילו אומר, רבש"ע האם לא הוא המציאות, וינא' הלואי הוא, שחטא זה אינם ראויים לו, רק מן אשר) חטא העם הזה תחלה, חטאה גדולה שגררה להם שיועשו להם אלהי זהב אחרי כן. כלומר, שאם לא כן, תימה הוא, שקפצו מן הקצה אל הקצה.

ובראות שלא אמר לו הוא יתברך כי כן היה, אמר ועתה שאינו כן, כי לא קדמה להם חטאת תחלה, שא נא חטאתם, ואם אין למה לי חיים מחני נא וכו':

פל"ג: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך ונחתי את אשר אחז ורחמתי את אשר ארחם. ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי (ט - כ):

אמר, מה ששאלת תחלה הודיעני נא את דרכיך, זאת אעשה לך, כי אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' כו', שהוא השלש עשרה מדות כמה דאת

אמר, וירד ה' בענן וכו' ויקרא בשם ה' וכו' ויעבור וכו'.

והוא, שאמר (ה') הנה, (רק) לעצמך, ששאלת, איך תמצא חן בעיני כשאכעוס, לא לבד אקרא לפניך השלש עשרה מדות, כי-אם, גם אעבירם על פניך הכוחות הקדושה ההם.

אך, מה שוקראתי לבד השלש עשרה מדות בשם ה' לפניך, הוא כדי שוהנתי את אשר אחזן מכל באי עולם. כמו שאמרו ז"ל, שתודיעם לרצונתי כאשר יחטאו, שעל ידן, ונחתי את אשר אחזן אף על פי שאינו ראוי, ורחמתי וכו' אף על פי שאינו הגון וכו'. כי ארחם על ידן, כמו שאמרו ז"ל, ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם.

וזהו מה ששאל הודיעני נא את דרכיך, מה שעל ידן יתפייס, והן השלש עשרה מדות, ואמר לו הקדוש ברוך הוא הנה בזה אעשה שאלתך:

אמר משה, אחר שכל כך חפצת בי, והיא עת רצון, במקום מה ששאלתי, תודיעני דרכיך במה אפייסך כשתכעוס על בניך, (במקום שתודיעני וכו', יותר) טוב הוא, הראני נא את כבודך. כי אז לגדול השגתי ודבקוטי, בכל מה שאדבר (ואבקש ממך) תשמע ותתפייס. כי דבר זה גדול מהודעת דרכיך, כי בכלל מאתים מנה.

והשיב הוא יתברך ויאמר, על הנוגע אליך לא אניחך ריקם, כי גם שלא אראך פני, אני אעביר כל טובי על פניך שהוא בנקרת הצור, כי גדולה ההארה שקנה שם, שבכללו קירון הפנים, למאן דאמר מן המערה. ועל הרצוי על ישראל (לרצונתי כאשר יחטאו) שהיה טוב להם הראותך כבודי, שעל ידי כן הייתי בדברך מתפייס, שתי תשובות בדבר:

אחת, כי לו יונח, שהיה אפשר לך להשיג זה, לא היה תועלת לישראל

ענין י"ג מדות מפי' שלח

וַעֲתָהּ יִגְדֵּל נָא בַּח אֶ-דָּנִי כְּאִשֶּׁר
דִּבַּרְתָּ לְאֹמְרִי: י-הוָה אֶרְךָ אַפִּים וְרַב
חֶסֶד נִשְׂא עֵינָיו וּפָשַׁע וְנִקְמָה לֹא יִנָּקֶה
פֶּקֶד עֵינָיו אֲבוֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים
וְעַל רִבְעִים: סֶלַח נָא לְעֵינָיו הָעַם הַזֶּה
כִּגְדֹּל חֶסֶדְךָ וְכְאִשֶּׁר נִשְׂאָתָה לָעַם
הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד הַנֵּה: וַיֹּאמֶר י-
הוָה סֶלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ:

א. הנה ראוי לשים לב אל אומרו
לאמר, כי אינו לאמר לזולת!

והנה אמרו רבותינו ז"ל סנהדרין כי
כשעלה משה למרום, מצאו להקב"ה
שהיה אומר אך אפים כו'. אמר משה
אך אפים לצדיקים. אמר לו הקדוש
ברוך הוא אף לרשעים. אמר לו רשעים
יאבדו. אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך
שיבא זמן שתצטרך לזה, הה"ד ועתה
יגדל נא כו'.

ובזה יאמר יגדל נא כו', כאשר דברת לי
שאצטרך לזה, ושאיני עתיד לאמר ה'
אך אפים כו' גם לרשעים. (ובזה
נתיישב קושיא א. לאמר, כי אינו
לאמר לזולת!)

או מעין זה כאשר דברת לי, שראוי
לאמר שהוא אף לרשעים: (ובזה
נתיישב באופן ב' קושיא א. לאמר, כי
אינו לאמר לזולת!)

או יאמר, כי הנה הוא יתברך, על
שאלת משה הודיעני נא את דרכיך במה
תתפיים, נתעטף כביכול כשליח צבור
ואמר השלש עשרה מדות ויעבר וכו'.
אמר ועתה יגדל נא כח ה', כאשר דברת
לי לאמר ה' וכו' שהם מדותיך, כדי
שתתפיים: (ובזה נתיישב באופן ג'
קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר
לזולת!)

ב. או יאמר, בשום לב אל מה
שהשמיט אחד מהשתי שמות!

ג. וגם (השמיט) מדת אל וחנן ורחום,

ד. ו... (השמיט) נוצר חסד לאלפים!

בפירוש, שלא יכול לראות פני כבודו
יתברך, שאפילו לעמוד במקום ייחוד
הכבוד לא יוכל, ומה גם לראות:

פרק לד: ויאמר אם נא מצאתי חן
בעיניך א-דני ילך נא א-דני בקרבנו כי עם
קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו
ונחלתנו. (ט):

למעלה שאל ואמר, אם אין פניך
חולכים, והיה הענין שיתלוה אתם שפע
אור פניו מאתו יתברך וינהגם. אך עתה
בראות שהיה עת רצון, שאל שאלה
גדולה מזו, והוא ילך נא ה' בקרבנו, והוא
שישרה ממש שכינתו בתוכם. וזהו
בקרבנו. ונתן טעם ואמר, כי עם קשה
עורף הוא. כלומר ולא יבצר ממנו חטא
או עון, ואילו ילך המלאך לבד עמהם
תבצר הסליחה:

ועוד נרויח שעל ידי כך וסלחת לעוננו
ולחטאתנו, שהוא שלא נסגל עונות
וחטאים רק אתה תסלח אחד אחד.

וזהו לעוננו ולחטאתנו, שהוא לשון
יחיד שאין בהן יו"ד הרבוי. מה שאין כן
בלכתם עם המלאך כי כל אשר יחטאו
בעודם עמו, יתקבץ יחד עד יום פקידה,
כי לא ישא לפשעם ויהיה למקרה
האיבוד ח"ו. אך בהקל מעליהם והעביר
ראשון ראשון, יטהרו מחלאת העבירות
ויהיו קדושים לה' על ידי הזכויות ונקותם
מהעונות.

וזהו אושר גדול, בקש עליו שלמה
המלך ע"ה באומרו, לעשות משפט עבדו
וכו' דבר יום ביומו. וכן פירשו ז"ל, על
פסוק, רק אתכם וכו', ועל פסוק ויסרתך
למשפט וכו':

ואמר ונחלתנו. כלומר, כי מזה ימשך
יתנחל הקדוש ברוך הוא לעולם
מישראל, כמו דאמר, ונחל ה' את יהודה,
שיהיו תמיד עמו בלתי מתפרדים ממנו,
כי יקלו מהעונות והחטאים כאשר
כתבנו:

בדבר, רק בחיך. אך הנה, מה שוקראתי
בשם ה' לפניך, שהם השלש עשרה
מדות, הם דברים שבהם בכל דור וחנותי
וכו', שברית כרותה שלא ישובו ריקם.
באופן, שטוב טוב הוא הודעת דרכי
שתודיע לכל דור.

ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על
הצור. והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת
הצור ושכתי כפי עליך עד עברי. (כא -
כב):

רצה הקדוש ברוך הוא, שלא לפוטרו
בלא כלום. וגם רצה להורות לו בפירוש,
שיכיר ויראה שקצור קצרה יכולתו
מלהשיג בעולם הזה לראות כבודו
יתברך, אף שזיכך חומרו יותר מכל מין
האנושי.

על כן צוהו יתיצב על הצור. והכונה, כי
טרם אשרה שכינתי שם תתיצב על
הצור ויכלת עמוד. אך בעבור כבודי, לא
תעצור כח לעמוד שם, כי-אם, ושמתיך
בנקרת הצור שאשימך תוך המערה
ואסתיר אותך שם.

וכן אמרו רבותינו ז"ל, שאפילו חור
כמלא חודה של מחט לא היה בה, שאם
לא כן לא היה אפשר לו לעמוד בתוכה
מהאורה הגדולה.

ויהיה הענין, הנה מקום שיש בו שכינה
הוא הר סיני, כי מאז שרתה במתן תורה
ונשאר גם אחרי כן קדושה, כנודע
מחכמי האמת שאין דרך השראת
קדושה שתסתלק לגמרי גם אחר עבור
סיבת השראתה. וזהו הנה מקום שעודנו
אתי, הוא הר סיני, ועם כל זה ויכולת
עמוד שם. וזהו ונצבת על הצור:

ועם כל זה בעבור כבודי לא תוכל
לסבול עד שושמתיך בנקרת הצור
כמדובר. ועוד הוסיף ואמר ושכתי כפי,
כלומר שעם היותך בנקרת הצור,
תצטרך שאגין בכפי עליך, שלא תזוק עד
עברי. הרי מזה נמשכת לו ידיעה והכרה

ה. וכן (השמיט) מלת וחטאה!

אך לבא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל, ה' ה' קודם שיחטא ה' אחר התשובה.

ובזה נבא אל שיעור סדרן, ה' קודם החטא. ה' אחרי התשובה.

ובכן שיעור המדות הוא, ה' אחר תשובה, הוא יתברך פוקדו במדת אל רחום וחנן. וזהו שמדות אלו סמוכות אל התשובה. ואם אין שבים אין מרפא אותם. כי מדת אל שהוא חסד פשוט, מספיק לשבים.

אך לבלתי שבים צריך רב חסד. ועל כן בזה השמיט משה השם השני שהוא על השבים, מה שאין כן אלו. (ובזה נתיישב קושיא ב. מה שהשמיט אחד מהשתי שמות!)

וגם על זה לא הזכיר אל ורחום וחנן (ובזה נתיישב קושיא ג. (השמיט) מדת אל וחנן ורחום)

והזכיר אך אפים ורב חסד, שיאריך להם ושיטה כלפי חסד.

ולא הזכיר ואמת, כי משם תתעורר דין עליהם, כי הוציאו דבה ודברו שקר ולא האמינו בו יתברך.

וכן נוצר חסד לאלפים לא הזכיר, כי המדה ההיא היא לאוהביו יתברך, כד"א 'ועושה חסד לאלפים לאוהביו'. (ובזה נתיישב קושיא ד. (השמיט) מדת נוצר חסד לאלפים!)

וכן וחטאה לא הזכיר, כי פה מזידין היו. (ובזה נתיישב קושיא ה. (השמיט) מדת וחטאה!)

ו. ועם שנקא לא ינקא, שהוא מנקא לשבים, לא ינקא לשאינם שבים!

(מיישב ו. זהו לנקות לגמרי:

ז. (ולמה הזכיר מדת הדין: פוקד כו'?)

(מיישב ז. אך לאלה שלא שבו אינו שואל רק שלא תפקוד כעת, כי-אם לדורות הבאים.

ח. (מלת נא מיותר!)

(מיישב ח. אך 'סלח נא' (עתה). כלומר באשר הוא שם.

וגם זה כגודל חסדך וכאשר נשאת וכו', שהוא לכלכל מחלת חטאם מעט מעט, כענין וביום פקדי וכו':

ונבא אל הענין אמר ועתה יגדל נא וכו', לומר: הנה למדתני, שבעת רוגז אזכיר לפניך שלש עשרה מדות ותרחס. ולא עוד, כי-אם השכינה שהוא שם אדנות - שעל יד העון אנו כביכול מתישין כחו כד"א, צור ילדך תשי כי לא יקבל שפע מלמעלה - אך על יד השלש עשרה מדות, מתרבה ומגדיל כחו.

כי על כן אחר אומרו יתברך למשה השלש עשרה מדות מיד אמר משה, ילך נא א-דני בקרבנו וכו'. כלומר עתה לא יותש כח שם זה בלכתו עמנו, ועל כן ילך נא וכו':

והנה כל זה הוא על ידי השלש עשרה מדות, וגם שהוא לשבים. אך באלו, (א) שלא שבו,

(ב) ואני צריך להשמיט קצת המדות ולא השלש עשרה, (הדאגה היא אשר) לא יהיה כן (שיתרבה ויתגדל כח השם)

על כן זאת שאלתי כי ועתה יגדל נא כח א-דני הוא שם האדנות כאשר דברת.

כי גם שאין (הבטחת) הגדלת כח כי-אם בשלש עשרה מדות, זה חסדך עתה שיגדל נא בשביל תשע מהם בלבד.

וזהו לאמר, כלומר בשביל אמור ה' אך אפים וכו' עם שאינן השלש עשרה שלמים: (ובזה נתיישב באופן ד' קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר לזולת!)

(ט. מלת כדברך מיותר)

(מיישב ט. ועל זה השיב לו הוא יתברך 'סלחתי כדברך', שאמרת שאסלח בקצת השלש עשרה מדות.

ולא כאשר דברתי אני, שאסלח על ידי כל השלש עשרה:

(ובאופן ב' מיישב ט: ועוד, 'סלחתי כדברך', שאמרת שאסלח גם לאשר לא שבו. ולא כאשר דברתי אני, שאסלח לאשר שבו)

או יאמר ועתה וכו', בהזכיר מאמרם ז"ל שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור ואמר עשו לפני כסדר הזה, וברית כרותה היא שאינם חוזרות ריקם. ושמעתי בשם ספר לבנת הספיר, שדקדק באומרו עשו לפני ולא אמר אמרו לפני,

כי בזה (הדיוק, יש יישוב ו) תשובה אל קצת (המקשים למה) בלתי נענים על יד חסדך הזה?

שהוא, כי מה שנדר הוא יתברך שאינם חוזרות ריקם, הוא בעשותנו אנחנו המדות ההם. מה הוא אל - עושה חסד ורחום וחנן, כן אנחנו (עושים), וכן על דרך זה בשאר.

אך, באמירה ובלי מעשה לא יהיה כן.

ובזה נבא אל הענין. כי אמר משה, הנה לא הבטחת רק בהיות לנו מעשה השלש עשרה מדות ולא דבור לבד.

אך, ועתה יגדל נא כח ה', (כי אע"פ) כאשר דברת, 'עשו לפני' היה בהיות לנו מעשה, אעפ"כ, יגדל נא כח רחמך ה', ותקבל אמירתו) עם שיהיה לאמר שהוא בשביל אמירה והזכרה, ולא מעשה. כי המעשה כעת אין להם כדלעיל: (ובזה נתיישב באופן ה' קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר לזולת!)

או יאמר, כמו שאמרו ז"ל על פסוק ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. וכי אני בכעס ואתה בכעס, כשאני מראה כעס יש לך להפשיר.

כן יאמר יגדל כו' כאשר דברת, שהוא דבור לשון קושי. כדי לאמר שאומר אני אמירה שהיא חיבה ופיוס: (ובזה נתיישב באופן ו' קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר לזולת!)

או מעין זה, למה אמרת לי עד אנה וכו' אכנו וכו' ולא עשית מעצמך?

אך (כאשר ביארו חז"ל על אמירתו ית' בעגל והניחה לי, כך עתה), דברת לי (אכנו...), כדי לאמר אני דברי חבה ופיוס אחר דבורך בקושי: (ובזה נתיישב באופן ז' קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר לזולת!)

י. והנה מה שלא הזכיר זכות אבות כאשר בעגל?

(מיישב י.) יהיה על דבר כי מאסו בריתם (דאבות) שהוא לתת להם את הארץ.

ואפשר להמשיך בזה ענין פסוק ועתה יגדל וכו'. והוא כי הנה שלשה דברים הודיע הקדוש ברוך הוא למשה שייטיב בם את ישראל.

אחד, השלש עשרה מדות. שני ושלישי, ברית אבות וזכות הארץ. כאומרו בסוף המוסר, וזכרתי את בריתי יעקב וכו' והארץ אזכור.

אמר משה, ועתה בנדון זה מה שייגדל נא כח ה' על ידי שליחה, לא יהיה רק על-יד מה שדברת (ל), לאמר (אני) לפניך ה' וכו'. ואף כל אלה לא כל השלש עשרה רק קצתם.

אך (ב)מה שלא (היה ענין דברת לאמר, כי לא דברת ולא) אמרת (בברית אבות ובהבטחת הארץ, הוראה ועצה נוסח תפלה, שמוטל עלינו) לאמר. רק (אמרת: וזכרתי... אזכר), לזכור אתה מעצמך, (על כן ע"י זכירתך ברית וארץ) אין להם מקום (ודרך לפעול), כי מאסו בברית אבות ובארץ: (ובזה נתיישב באופן ח' קושיא א. לאמר, כי אינו לאמר לזולת!)

ובאופן ב' קושיא י. מה שלא הזכיר זכות אבות כאשר בעגל?

מיישב (שלא רק שמאסו אלא) שעל ברית וארץ לא נתן השי"ת עצה נוסח לאמר להמתיק, כאשר נתן בעגל)

ענין י"ג מדות מס' מיכה

מיכה פ"ו: יח-כ: מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונותינו ותשליך במצלות ים כל חטאותם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

הנה דרך העולם, שאם יחטא איש לאחד האדם, או למלך בשר ודם, עון א' ופשע רב, ויחלו פניו יכפר העון לא יעשה, כי בבואו לכפר העון יתן אל לבו הפשע כי רב הוא, ויתחמם לבבו באמת באמור האיש אשר ערב אל לבו לעשות פשע, ארצה בו לכפר לו את העון, ומה גם עתה את הפשע,

אמר, הדור אתם ראו, זה חסדו יתברך, אשר יפליא לעשות בדור האחרון לשארית נחלתו, מי אל כמוהו נושא עון מעל האדם לגמרי, וכדי שלא יעכב הפשע שלא יכפר העון עובר על הפשע, כאילו לא היה, לבל יהיה עיכוב לכפר העון:

ושמא תאמר, איך (יסיח דעת ו)יעבור על פשע, והלא לפניו משמאלים מלאכי משחית, כאף וחמה עברה וזעם ודומיהם, שיזכירוהו ויקטרגו עליו, הלא הוא כי האף שהוא המשחית הגדול שבהם, בראות שהוא יתברך חפץ לעשות חסד, שהרי הוא עובר על פשע, גם הוא מרפה ידו מהחזיק להזכירו, וזהו לא החזיק לעד אפו, (מלאך שלו הנקרא אף) בראות כי חפץ חסד הוא האל הנזכר, ואחר שיהיה עובר על פשע, כדי לנשוא עון, (יט) ישוב ירחמנו לכפר על הפשע,

הנה כל הטובה הזאת עתיד להיטיב לנו. עתה לא נשאל כ"כ, כי אם, יכבוש עונותינו, והוא כי הנה בגמרא רמי דריש לקיש אדריש לקיש, שאמר גדולה תשובה שזדונות נעשים כשגגות, והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, ומשני כאן מאהבה כאן מיראה, כי כאשר היא מאהבה נעשים כזכויות, וכאשר היא מיראה כי אז אין

העון מתבטל ונמחה, כי אם שויתש כחו ועיצום כח איכותו עד כי נחשב לשוגג:

ונבא אל הענין, אמר, הלא אמרתי, כי לעתיד נושא לגמרי העון, גם בהיות פשע. עתה בזמן הזה, לא נשאל, כי אם, מי יתן, יכבוש עונותינו, שלא יחשבם לזכויות, וגם לא שישלקם לגמרי, כי אם, שיכבוש ויתיש כחם, כדבר הנכבש, שהוא, שיעשה הזדונות כשגגות, ואחר העשותם כשגגות, תשוב תרחם, ותשליך במצולות ים כל השגגות ההם, וזהו ותשליך במצולות ים כל חטאותם של עונותינו הנזכרים, שהוא החטאות שנעשו מהזדונות שיכבושו:

תתן אמת ליעקב וכו'. הנה ידוע כי לאברהם מדת חסד וליצחק גבורת דין, וליעקב מדת אמת היא מדת רחמים. אמר, כאשר תזכור זכות האבות אשר כל א' דורש מדתו, תתן מדת אמת ליעקב שהם ב' דברים, א', שתתחיל מיעקב שמטתו שלמה שהוא עזר גדול להתחיל ממנו, ככתוב אצלנו על פסוק וזכרתי את בריתי יעקב כו'. ועוד שתתן לו (ליעקב אמת שהוא) מדתו. וכן לאברהם תתן מדת חסד, אך ליצחק לא תתן לו מדתו להתנהג בה, בהזכיר אותו, כי מדתו רוגז, כמש"ל בב"ר שצוה את עשו הוא אדום, שאם לא יקיים יעקב את התורה, שיגזור עליו גזרות:

ושמא תאמר, איך יתכן לבלתי תתן מדתו ליצחק?

(מיישב) הלא כי כן דרכך, כי אתה הוא אשר נשבעת לאבותנו מימי קדם, והוא הכתוב אצלנו, כי הוא יתברך נשבע לאברהם בפני עצמו, וכן ליעקב, אבל לא ליצחק, כי אם, שאמר אליו, והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, ולמה עשה כך, אך הוא, כי לבלתי תתן לו מדתו, בהשבע לו אשר אמר והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, שהוא על פי בחינתו שהוא חסד ולא על פי מדתך שהיא דין, כן גם עתה אל תתן בחינת גבורה ליצחק כי חפץ חסד אתה ה':

ליקוטי עניני מדות הרחמים

בראשית פרק יד: הנה ידענו כי העולם על צד החסד נברא והיה מתקיים, ואמר **ברוך אברם לא-ל** הוא בעל החסד, שבמדת חסד א-ל ברא העולם והיה כבודו מלא כל הארץ.

בראשית פרק לב: וא-ל זועם בכל יום, כי מדת א-ל הוא החסד זועם את מדת א-להים בל תפעול רוגז. ועל דרך זה יתכן אמר יעקב, הנה בזכות המקום נעשה כאילו פנים שלי היו א-ל, כי נזעם נגד פני א-להים, זהו כח רוגז שרו של עשו, כי הנה ראיתי א-להים זה פנים אל פנים, כי לא היו עמי פנים חדשות של שום מלאך ממחנה א-להים ולא פני אדם וזולתנו רק פני ופניו ותנצל נפשי:

שמות פרק טו: אמרו ישראל הנה הוא יתברך מתנהג עמי במדת חסד, כי הנה זה א-לי כי חסד א-ל. ובוה, יודע אני שאיני כדאי לכך, אם לא שלעתיד ואנוהו, שאשכינהו בעולם השפל על ידי מעשים טובים. אך כעת איני ראוי, אלא שאני אוכל זכות אבי. כי למה שהיה הוא יתברך מתנהג עם אבי במדת יסורין, וזהו אומרו א-להי אבי, על כן וארוממנהו. שעל ידי מה שהתנהג עמו במדת א-להים הטיב עמי להתנהג במדת א-ל. כמדובר מדברי רבותינו ז"ל באומרום שאם ייטב לאבות, מה יניחו לבניהם:

קהלת פרק ה: גבוה וכו'. והוא, כי הנה יש מדת א-להים והוא דין ויש מדת ה' והוא רחמים. וקיום העולם בהיותנו בלתי ראויים הנה הוא על ידי שייכבשו רחמיו את כעסו או מדת חסדו למדת הרוגז, כדעת חכמי האמת על פסוק וא-ל זועם בכל יום שמדת א-ל זועם וכובש את מדת הדין, וזה יאמר, תדע למה מתקיים העולם בהיות עושק בקרבו, הלא הוא כי הגבוה שמעל גבוה הוא

השומר ברחמיו הוא מדת רחמים שעל מדת הדין, לכבוש רחמיו את כעסו. ואל תטעה באומרו גבוה מעל גבוה שגבוהים המה השתי מדות הנזכרות כטבע כל דבר גבוה שרחוק יהיה מהדבר השפל כגבוה שמים על הארץ, אך לא כן שני שמותיו יתברך אלה, כי-אם גם שהם גבוהים הם עליהם ממש של עושק ושל רש, כי מלא כל הארץ כבודו. והוא הרואה והדיין, ולא מהפרדו מעל הארץ לא יפקוד על עושק ורש.

איוב פרק לו: וא-ל זועם בכל יום, כי מדת חסד א-ל זועם את מדת הדין בל יחריב העולם, על דרך זה יאמר אל תתמה איך יכלו לסבול הקולות ההם בסיני, כי הלא מדת א-ל הוא של חסד היה מרעים וגוער בקולו, בל יגבר וימית את כל העולם, ולא היה פלא אחד כי-אם רבים, וזהו אומרו **נפלאות** והוא מאמרם ז"ל, שכל אחד היה בא לו הקול לפי כחו לקבל, נמצא נעשים בקול ה' נפלאות על ידי הרעמת מדת א-ל, באופן יוכלו הכל לסבול, גבור כגבורתו וחלש לפי חולשתו, ואל תתמה כי זה דרכו ית' שעושה גדולות ולא נדע, כי כמה נסים עושה בכל יום עם כל אדם, ואין בעל הנס מכיר בנסו, כן היה בקול היה עושה נס, עם כל אחד לפי המקבל כפי הכנתו לקבל, ואין שום א' מהמקבלים מכיר שהרעים ה' בקולו לפי גדר כחו, וזהו עושה גדולות ולא נדע:

איוב פרק לו: כאשר בהיות שופע רב טוב לך הלא היה ערב לך, והיה נראה לך שהיה הוא ית' מורה השגחתו, שהיה משלם לך כמעשיך כן גם עתה בהפכו, וז"א הן א-ל ישיגב בכחו, לומר, כי כאשר מדת א-ל הוא מדת חסד היה משגיב חסדים בכחו היה נראה לך, כי מי כמותו מורה השגחתו שבצדק היה משפיע בך, כלומר, גם עתה תודה בהפכו, כי בעשותו הפך הקודם אין לך לומר כי בטובה עשה כראוי ועתה לא כן, כי הלא

מי פקד עליו והכריחו לעשות דרכו אז להיטיב הפך הראוי בתחלה, וכיון שכן, ומי יאמר פעלת עולה במה ששינה מהקודם, כי אדרבה משם נלמד:

ישעיהו פרק מב: כה אמר הא-ל ה' כו' לומר, כי הוא יתברך הא-ל הוא בעל החסד אשר עולם חסד יבנה כי א-ל הוא מדת חסד כנודע, וגם הוא ה' הוא בעל הרחמים, ששיתף מדה זו לברא העולם כמדובר למעלה, וע"י מדות אלה שהוא הא-ל ה' היה בורא השמים, וא"כ אחר שע"י שתי מדות אלה היה, אמור מעתה כי מה שברא השמים ונטה אותם, כל התכלית לא היה רק להיות רוקע הארץ וצאצאיה, שיהיו פרושים על הארץ, כי על כן נטה שמים שיהיו עליהם כאהל לשבת, והוא כי השמים וכל צבאם אין צריכים חסד ורחמים, כי אין בהם לא חטא ולא עושים ולא צרות, וכמאמרנו על פסוק זכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם המה, כלומר כי מזה העולם המה ולא מעולמות העליונים, כי אינם צריכים חסד ורחמים ולכן לא תמנעם:

וזה מאמרנו פה כה אמר הלא ה' שהם חסד ורחמים, בזה תדעו כי מה שברא שמים ונטה אותם, לא בשביל צאצאיהם וצבאם היה, כי-אם על מה שרקע הארץ וצאצאיה, כי הלא חסד ורחמים אין צריכים העליונים, ולמה ברא העולם במדות אלו, אם לא שמדות אלו צריכים צאצאי הארץ.

דברים פרק י: הא-ל הגדול כו', והוא בשום לב אל מלת אל שהיא מיותרת אחר שאומר הגדול הוא בחינת חסד כנודע, והוא ענין כפול. אך אמר הנה למדת א-ל שהוא חסד מתייחסים כל מדות התנהגו יתברך, בין בהתנהג במדת הגדולה בין במדת הגבור והנורא הכל הוא על צד החסד, כי כל ייסוריו הם לטובה כי אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה.

דברים פרק ז: ה' א-להיך בקרבך ואם
 כן כאשר תחת מפניהם נמצאת ח"ו
 מכניע את מה שבקרבך מפניהם. שנית,
 כי יותר ראוי תפול חתת ה' שבקרבך
 עליהם מאשר תפול חתת הגוים האלה
 עליך. וזהו א-ל גדול ונורא שעם היותו
 בקרבך קדוש, א-ל גדול הוא להיטיב לך
 להתנהג עמך במדת חסד שהוא בחינת
 א-ל גדול, עם כל זה גם הוא להטיל
 מורא על שכנגדך, וזהו אומרו ונורא כי
 הוא יתברך פועל שני הפכים כאחד, ואם
 כן למה תערוץ, מפני אשר מי שבקרבך
 מטיל מורא עליהם ויחתו מלפניו וזהו
 א-ל גדול ונורא:

במדבר פרק כג: איך א-ל שהוא חסד
 זועם שהוא דין. אך הוא כי מדת חסד
 הוא לזעום בכל יום. שהוא מעט מעט
 יום יום, ולא הרבה כאחת, על ידי האריך
 זמן. ובזה יאמר ומה אועים ולא זעם ה'
 בכל יום, כי-אם א-ל שהוא מדת חסד
 א-ל, שלמעלה ממדת רחמים. ועל כן
 אחר שהזעימה היא בבחינת חסד. איך
 תתהפך להם לרעה.

שמות פרק כ: א-ל קנא, ולא אמר כי ה'
 א-להיך קנא וכו'. לומר, אם תאמר נא
 ישראל, אם כל כך הדבר רע בעיניך,
 למה לא תקפיד על עושה כן ובהצמדו
 לעבודה זרה תכריתנו מיד, גם אם יחיד
 יהיה, ולא תאריך לו, ויהיה מוסר לכולם.
 לזה אמר, אל קנא. לומר, איני מקנא
 באכזריות, כקנאת חמת גבר, שלא
 יחמול ביום נקם. כי-אם אני א-ל קנא.
 שהוא, כי אני קנא בצירוף מדת חסד
 שהוא תואר א-ל כנודע, כי חסד א-ל כל
 היום. והחסד הוא שאיני פוקד מיד, כי-
 אם על שלשים ועל רבעים. ועל כן איני
 פוקד מיד, כי זאת היא מדתי לצרף
 החסד:

דברים פרק ד: בצר לך ומצאוך כל
 הדברים האלה באחרית הימים. והוא כי

יאמרו לך עבוד עבודה זרה או נהרגך,
 שהוא כאומרים לך, או אבד את נפשך
 או נהרוג את גופך. וזהו בצר לך, שהוא
 את גופך ומצאוך כל הדברים האלה
 הנזכרים, שירצו להעבידך עין ואבן שהם
 הדברים הנאמרים למעלה. והוא
 באחרית הימים והם חבלי משיח. ואז
 ושבתי עד ה' א-להיך, לומר, הנני
 מבטיחך כי אז תשוב ושמעתי בקולו
 יתברך ולא בקול המאיימים עליך, כי
 תאמר כי טוב לך מות על קדוש ה'
 מעבור רצונו יתברך חלילה. והוא
 מאמרו ז"ל, כי גדולה הבטחה שהבטיח
 הוא יתברך לישראל שעל כל פנים יעשו
 תשובה באחרית הימים, והביא דבריהם
 ז"ל הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה:

ושמא תאמר כי הלא תהיה נכוח בשתי
 אשות, אחת פן תפתך בחירתך לעבור
 לבל תהרג ותאבד, כענין, הבא ליטמא
 פותחין לו. שנית, שאם יהיה שתחזיקו
 ליהרג ולבלתי עבור, אולי את כלכם
 יהרגו למשחית. אל תיראו, כי הנה א-ל
 רחום ה' א-להיך. כי שתי מדות לו
 יתברך. אחת, שעליה נקרא א-ל שהוא
 מדת חסד. שנית, שעליה נקרא רחום
 שהיא מדת רחמים, וזהו כי א-ל רחום ה'
 א-להיך. ועל האחת אמר לא ירפך
 כדרכו יתברך כי בא ליטמא פותחין לו,
 כי אז יתנהג במדת חסד שלא ירפך
 להניחך ביד יצרך, כי-אם יחזיק בך
 לזכות אותך ולהטות בחירתך אל היצר
 הטוב. ועל השנית אמר ולא ישחיתך, כי-
 אם כשתאמר ליהרג ואל תעבור יצילך
 מידם. ולא ישכח את ברית אבתיך אשר
 נשבע להם לעצמם, באומרו לך ולזרעך
 אתן. כי הוא האושר האמתי משותף עם
 האבות לפי הראוי להם, שהוא גדול מכל
 אשר היה בבית ראשון ובשני, וזהו אשר
 נשבע להם:

יואל פרק ב: חנון ורחום הוא, לומר, אם
 אינכם ראויים לקבל טובה גם אחר
 התשובה, לאיזה עיכוב שלא יבצר, הלא
 הוא יתברך האומר וחנותי את אשר

אחון אף על פי שאינו הגון, ורחמתי את
 אשר ארחם אף על פי שאינו ראוי, ועל
 שתי הבחינות יאמר פה כי חנון ורחום
 הוא, ואם מלבד העדר קבלת טובה גם
 היה מקום לקבלת הפכו הנה הוא ארך
 אפים, ואם כפות המאזנים יהיו שקולים,
 הוא יתברך רב חסד שמטה כלפי חסד,
 וזהו ורב חסד.

תהלים פרק מז: אתה ה' לא תכלא
 רחמין כו'. הנה לשתעזור לאדם מדת
 רחמים צריך זכות, מה שאין כן למדת
 חסד ואמת, ובזה יאמר מה שאני צריך
 לבקש הוא שלא תכלא רחמין ממני
 שיעמדו לי עם שיחיד אני, כי חסדך
 ואמתך איני צריך לבקש, כי ידעתי כי
 חסדך ואמתך תמיד יצרוני. או יאמר
 אתה ה' לא תכלא רחמין ממני, ומה הם
 הרחמים הלא הוא כי חסדך ואמתך
 שהוא בתורת חסד ואמת בלי נכוי שכר,
 תמיד יצרוני ולא ינכו זכויות:

משלי פרק טז: במדת חסד ואמת הוא
 מה שיכופר עון ולא שורת הדין, וראה נא
 גודל חסדו ואמתו, כי לא בלבד בשובך
 מאהבה כי-אם גם כשבידאת ה' הוא
 הסור מרע ולא מאהבה יכופר העון.

בראשית פרק ד: ויאמר קין אל ה' גדול
 עוני מנשוא: הנה אם העון הוא גדול,
 גדולה מאד רחמנות ומחילתו יתברך,
 ובמה יודע היותו יתברך נושא עון אם לא
 בהיות העון גדול. כמאמרנו על פסוק,
 לה' אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו
 בו, שבמה יודע כי לו יתברך רחמים
 וסליחות, אם לא בהגיע אשמתנו אל
 גדר מרד. לזה אמר כמתמיה גדול עוני
 מנשוא, האם יותר גדול העון שלי
 מהנשוא ומחילה שלך, לא יתכן, כי כח
 המחילה שלך גדול ודאי: